BLI KLOK PÅ BISTÅND

En guide i biståndsdjungeln

Ulla Armyr

NÄR VI SOM INDIVIDER TÄNKER BISTÅND är det lätt att föreställa oss konkreta insatser. Vi attraheras mer av direktstöd än av att medverka till ändringar i lagar och system som skyddar medborgarna. Vi är mer biståndsbenägna i katastrofer än i långsiktigt förebyggande arbete.

Vi riskerar att förbise hur viktigt det är med system som stödjer förändringar och som kan hålla över tid. Mat och överlevnad kopplar vi naturligt ihop med fattigdomsbekämpning. Det som inte syns, men som behövs för att hjälpa människor ur fattigdom, kräver mer kunskap hos givaren och insatser som håller över tid. För fattigdom handlar inte bara om att överleva. Den medför oundvikligen brist på frihet, inflytande, hälsa, utbildning och säkerhet. Att ge pengar till bistånd för att utrota fattigdom är att bidra till bättre levnadsförhållanden och ett värdigt liv för fler.

BLI KLOK PÅ BISTÅND

Bidrag för bokens produktion har erhållits från
Stiftelsen Längmanska kulturfonden

© 2026 Ulla Armyr
REDAKTION Kirsi Ylioja, Pildammarna Text & Media
GRAFISK FORM Daniel Åderman, Italgraf Media
OMSLAGSFOTON Ulla Armyr

ISBN 978-91-87151-24-8

Kulturhistoriska Bokförlaget
www.kulturhistoriska.se

BLI KLOK PÅ BISTÅND

En guide i biståndsdjungeln

Ulla Armyr

”Att övervinna fattigdom är inte en gest av välgörenhet. Det är en rättvis handling. Det är skyddet av en grundläggande mänsklig rättighet, rätten till värdighet och ett anständigt liv.”

(Nelson Mandela, 2005, tal i London, författarens översättning)[1]

FATTIGDOM

Relativ fattigdom: Att inte ha råd att leva enligt det som anses vara en rimlig standard i sitt samhälle.
Absolut fattigdom: Att sakna resurser för basala behov som mat, vatten och boende.

FN:s fattigdomsgränser: Den som lever på mindre än 3 dollar per dag lever enligt FN:s definition i extrem fattigdom. FN har också en fattigdomsgräns anpassad till lägre medelinkomstländer på 4,20 dollar om dagen och en för övre medelinkomstländer på 8,30 dollar om dagen. De senaste gränserna fastställdes i juni 2025 och baseras på priser 2021.[2]

INNEHÅLL

Inledning **11**
Om boken 13
Om författaren 15

KAPITEL ETT:
100 kronor **19**
Insamling 20
Mer pengar ger mer 23
Fria medel 24
Månadsgivare 28
Förändringar för fler 29
Att visa på alternativ 32
Ge röst 33
Om länder inte agerar 36
Förebygga värre skador 39

KAPITEL TVÅ:
Bistånd genom skattsedeln **43**
UD och Sida 44
Strategier för Sidas arbete 44
Multilateralt bistånd 49
EU 50
FN 55
Katastrofarbete 57
En insats stärker en annan 60

KAPITEL TRE:
Frågor som skaver **63**
Kan det bli värre? 65
Neddragningar är väl bra? 66
Givarens intresse? 68
Ge överblivna grejer? 70
Hur svårt kan det vara? 73
Går det trots korruption? 74
Nolltolerans 77
Ta risken 79

KAPITEL FYRA:
Kontroll på pengarna **83**
90-kontot 85
Mindre är inte bättre 88
Regler för de statliga pengarna 90
Gratis kostar – gåvor måste också kontrolleras 92
Pengar blir praktiskt arbete 94
Projektstöd 95
Strategiskt stöd 98
Kärnstöd till FN 101

KAPITEL FEM:
Arbeta ihop **103**
Att vara nära och kunna göra 103
Mottagaren måste vara med 105
En gemensam agenda 108
Att gå ihop och ändra kulturer 112
Bygga samhälle 115
Få stöd i motvind 120
Krav i relation till storlek 122
Att täcka kostnaderna 124

KAPITEL SEX:
Vad går att göra från Sverige? **127**
1 procent 128
Beräkning av kostnaderna 131
Humanitärt långsiktigt stöd 132
Ta ansvar 134
Vad tycker du hjälper mest? 135
Engagemang 139

TACK **141**

Mer information och kunskap **142**
Två böcker 142
En tidning 142
En artikel 142
Två poddar 142

Många länkar **143**

Slutnoter **145**

INLEDNING

Jag känner den lilla handen som gosar in sig i min ljusblå hemstickade tröja. En liten flicka har satt sig väldigt nära mig där jag sitter för att lyssna. Föreståndaren på barnhemmet har visat oss runt i lokalerna och nu sitter vi tillsammans med en del av barnen medan hon berättar om deras arbete. Jag bor i Costa Rica, ett litet land i Centralamerika, för att arbeta med bistånd i regionen och skriva om barn och krig. Nu är jag på besök i El Salvador, ett annat av de små länderna i Centralamerika. Det är början på 1990-talet och inbördeskriget i landet, en väpnad konflikt som pågått i över 10 år, pågår fortfarande. Just idag är jag på besök på ett av alla barnhem som tar emot barn som blivit föräldralösa eller som av andra skäl behöver skydd och stöd på grund av kriget. Det här är ett av de första av alla barnhem jag har kommit att besöka under mina år som biståndsarbetare. Barnhem med fint bäddade sängar och dockor på hyllor som barnen inte verkar få leka med. Barnhem med skamvrå, men som naturligtvis inte heter så utan kallas hörnor ”att tänka efter i”. Institutioner för större barn, som när de fyller 18 år måste lämna för att sedan stå utan stöd och klara sig själva. Och de mindre, fina barnhemmen som drar till sig barn som de facto har en förälder där ute någonstans, men där alternativet med barnhemmet ses som en bättre möjlighet. En möjlighet att ge sitt barn mat och kanske också någon form av skolgång. En möjlighet till en bättre framtid som föräldern har svårt att ge.

Jag minns inte vad flickan heter men jag bär med mig händelsen och känslan hon förmedlade med sin hand i min lurviga tröja. Den säger mig något om villkoren på barnhemmet för henne. Handen som söker den mjuka värmen, något skönt att fläta fingrarna i. Vad minns hon av sin familj? Vad får hon utöver den fysiska tryggheten på barnhemmet? Vad kan jag ställa för frågor som kan uppmuntra personalen att svara upp mot den lilla flickans och de andra barnens behov? Är det alls möjligt att skapa en utvecklande uppväxtmiljö med de resurser som finns tillgängliga och i den omgivning som den väpnade konflikten och fattigdomen i landet skapar? Den fysiska trygghet som erbjuds, kanske är det gott nog. Men jag bär med mig frågorna och känslan jag hade då, på 1990-talet i Centralamerika, i mitt fortsatta arbete kring barn, krig och bistånd. Vad kan och ska vi göra för att det ska bli bättre för barnen och deras familjer? Valet skulle behöva vara något annat. Något som bättre svarar upp emot barnens behov trots, eller just på grund av, den fattigdom och de konflikter som pågår.

En stor del av mitt yrkesverksamma liv har jag ägnat åt det hantverk som svenskt biståndsarbete innebär. Mitt arbete har handlat om att lyssna, lära, motivera och stödja förändringar, men också om att skapa möjligheter till dialog och ge stöd åt röster som höjs när orättfärdighet råder. Nu är jag pensionär men tycker att det fortsatt är angeläget att prata om bistånd och behovet av bra bistånd. Fler behöver veta mer när biståndet minskar i rask takt och grundbultarna i det som har gett, och ger, resultat ifrågasätts utan att beslutsfattare och debattörer tar vara på erfarenhet och kunskap.

Internationellt bistånd stödjer fattiga människor i att förbättra sina levnadsvillkor och skapar förutsättningar för att komma ur fattigdom och förtryck. Genom att minska fattigdomen, stärka demokratin och bidra till hållbar utveckling skapar vi en värld som är bättre för alla.

Men det är fler länder än Sverige som drar ner på sin biståndsbudget och omfördelar pengarna till sådant som vi tidigare bekostat med andra medel från statskassan. Länder i Europa och USA, som varit stora biståndsgivare, har också gjort drastiska förändringar. Det här påverkar människor jag känner och har arbetat med, det påverkar samhällen jag besökt, det påverkar frågor och system som är väsentliga för ett gott samhälle.

Rätt till fri abort, medicin till hiv-smittade, arbete för att förhindra våld, respekt för folkrätten, allt detta krymper. Just därför, för att biståndet har spelat en sådan stor roll i att värna den fattiges rätt och ge stöd till mänskliga rättigheter, vill jag fortsätta att prata om bra bistånd. Vi kan inte låta nedskärningarna fortgå utan att reflektera. Den globala världen med dess utmaningar behöver våra röster och vår kunskap om dess nytta.

OM BOKEN

Internationellt bistånd handlar om att stödja människor som lever i fattigdom. Att arbeta för alla människors rätt till ett värdigt liv möter både utmaningar och möjligheter. Boken tar upp olika aspekter i det arbetet.

KAPITEL ETT: 100 KRONOR beskriver hur insamlingar fungerar och vad som gör att pengarna kan förändra verkligheten för fler människor.

KAPITEL TVÅ: BISTÅND GENOM SKATTSEDELN visar på det statliga biståndet genom UD och Sida, EU och FN och hur olika typer av bistånd förstärker varandra.

KAPITEL TRE: FRÅGOR SOM SKAVER lyfter det som kan bli fel. Det som verkar enkelt kanske inte alltid är det bästa. Kapitlet tar också upp hur bistånd kan fungera i korrupta sammanhang.

KAPITEL FYRA: KONTROLL PÅ PENGARNA ger information om hur biståndet kontrolleras. Det mesta av biståndet från Sverige omgärdas av regler och avtal för att kunna följa upp att pengarna faktiskt gör den nytta som de är tänkta att göra.

KAPITEL FEM: ARBETA IHOP handlar om det som är känt sedan länge, behovet att bygga insatserna på nära samarbeten och lyssna på mottagarnas erfarenheter av bra bistånd.

KAPITEL SEX: VAD GÅR ATT GÖRA FRÅN SVERIGE? sammanfattar vad det är som gör bistånd effektivt och vad man som både privat och statlig givare kan bidra med.

I boken delar jag ögonblicksbilder och upplevelser, skrivna i kursiv stil. De konkretiserar innehåll och resonemang kring de frågor om bistånd som boken tar upp. Exemplen kommer

från den verksamhet och de erfarenheter både jag och lokala organisationer har samlat på oss genom arbetet med bistånd.

Boken finns också tillgänglig som e-bok på förlagets webbplats, Kulturhistoriska.se.

OM FÖRFATTAREN

Jag började arbeta med bistånd i Guayaquil, den stora hamnstaden i det lilla landet Ecuador i Latinamerika. Det här var 1980. Ecuador hade precis börjat bygga upp en mer demokratisk styrning efter år av militärdiktatur. Jag och min man skulle tillsammans med vår ecuadorianska chef starta en mötesplats för universitetsstudenter.

Centret var inhyst i ett gammalt, nedslitet hus med en låg mur runt omkring. Det låg nära universitetet, studenterna kunde slinka in före och efter föreläsningarna. Bakom verksamheten fanns en nationell kyrka som ägde centret och som hade bett om hjälp att driva studentarbete där.

Då, i början av 1980-talet, var det vanligt att personer från Sverige arbetade direkt i olika projekt utomlands. Utvecklingen har gått framåt också inom biståndet med mer jämlika samarbetsformer som också värnar det lokala ägarskapet. Genom att stödja mottagarlandet att själv driva sin utveckling och ge stöd till lokala organisationer, myndigheter och FN-organ på plats, ökar chansen att insatserna ger mer hållbara resultat. Det är också mindre kostsamt. Mer pengar används för att öka kapacitet och kompetens lokalt.

Tillbaka till Guayaquil och mitt uppdrag som utsänd projektarbetare. Tillsammans med en liten grupp studenter diskuterade vi hur vi bäst skulle använda studentcentret. Det var en tid då länder i Latinamerika satsade på att utbilda människor som inte hade fått gå i skolan när de var barn. Vuxna skulle få chans att lära sig läsa och skriva som en del i demokratiseringsprocessen. Några studenter, som själva bodde i eller nära stadens slumområden, engagerade sig och startade alfabetisering och fler hakade på. En annan student som läste juridik fick med sig några till som besökte fängelset och följde upp fångar som inte fått någon dom men som ändå hölls fängslade. Studentcentret blev naturligtvis också ett ställe att hänga på, fika, diskutera, måla flagnande väggar och lyssna på musik.

För mig blev studentarbetet en utkiksplats där jag såg och lärde mig mycket av grunderna inom bistånd. Genom att dra in studenterna i planering och styrning av centret, balansera olika viljor och försvara demokratiska principer i vårt center, och inte minst genom att försvara att arbetet skulle ledas juste, lyckades vi skapa deltagande och respekt och driva verksamhet som sträckte sig längre än till studenternas egenintresse.

Att vårt arbete med studenterna blev ifrågasatt var inte oväntat. Jag fick följa personstrider och öva diplomati. Makthierarkier finns inom den offentliga sfären men det finns också inom kyrkor och civilsamhälle. När det blev dags för oss att packa ihop och åka hem stängde kyrkan studentcentret. Hänglåset på dörren visade att ingen liknande verksamhet skulle bedrivas där.

Sex år efter att hänglåset sattes på dörren, när jag och min man var på återbesök i Guayaquil, sprang vi på Gabriela. Hon berättade att hon nu som ung vuxen förstått vad hon varit med om i studentgruppen. Då var hon för ung för att riktigt ta till sig det unika i att få tänka kring sin yrkesroll och roll som samhällsmedborgare i en ny demokrati.

Var det hela ett misslyckat projekt? Om jag stirrar på hänglåset skulle det med dagens mått och krav säkert ses som ett dåligt resultat. Studentcentret växte inte som kyrkan hoppats på med nya medlemmar till kyrkan. Den sociala verksamheten var mer svenskdriven än lokalt förankrad. Den lokala och den svenska kyrkan ville samarbeta men hade helt olika grundsyn som påverkade förväntningarna. Ser jag däremot på vad Gabriella fick med sig och hur studenterna har kunnat påverka andra, kan jag istället argumentera för att arbetet gav resultat.

Min första erfarenhet blev en jobbig men viktig pusselbit i att förstå mer om bistånd och biståndets villkor. Finns det inte ett gemensamt mål för arbetet slutar det lätt med ett hänglås.

Efter åren i Guayaquil fortsatte jag som skolkurator, arbetade inom Faluns flyktingmottagning och var i Centralamerika två omgångar för biståndsorganisationen Diakonia. Innan jag fyllde 40 började jag på Rädda Barnens internationella avdelning. Jag arbetade från huvudkontoret men också på regionkontoren i Latinamerika och Europa.

Min långa erfarenhet inom Rädda Barnen gör det naturligt att exemplifiera bokens frågeställningar med situationer och

erfarenheter därifrån. Men resonemangen är allmängiltiga och begränsar sig inte till Rädda Barnens verksamhet. De teman som lyfts och de frågor som diskuteras återkommer inom biståndsarbetet, oavsett organisation. Det bekräftas också av personer med erfarenhet från andra verksamheter som haft vänligheten att läsa och kommentera innehållet.

Ulla Armyr

KAPITEL ETT:

100 kronor

Lotta har bestämt sig. Hon ska ge 100 kronor för att hjälpa människor som lider av fattigdom, krig och katastrofer. Människor ska inte behöva leva i den utsatthet det innebär. Alla människor borde ha rätt att påverka sina liv och kunna planera för sig och sina barn. Lotta berörs av berättelser om hur människor har det och vad det betyder när de får hjälp och chans att leva ett värdigt liv. Om Lotta sätter av 100 kronor nu kanske något kan göras som har betydelse för någon, någonstans. Hon hittar en organisation som verkar bra och swishar över pengarna.

När Lotta letade på nätet för att se vilken organisation hon skulle ge pengar till såg hon att det fanns många alternativ. Det fanns de som bad om ett bidrag till sin verksamhet för att kunna använda pengarna där behoven var som störst. Andra erbjöd givaren att köpa en gåva: ett matpaket till en hel familj, en get till en kvinnlig familjeförsörjare eller filtar att dela ut i katastrofer. Många gåvor kostade mer än Lottas hundralapp, men nästan överallt stod det att organisationen skulle använda pengarna för sin verksamhet där det fanns behov. Gåvorna var

exempel på organisationens arbete. Ytterligare några presenterade möjligheten att ge pengar till deras arbete i ett speciellt land eller till människor i någon av de mest aktuella katastroferna. För Lotta kändes det bra att hennes bidrag skulle användas där det bäst behövdes. Hon betalade in pengarna utan att ange ett ställe eller en gåva där hennes pengar skulle användas.

Lotta är en av många som ger pengar till organisationer som arbetar med bistånd i Afrika, Asien, Latinamerika, Mellanöstern och Europa. Insamlade medel från privata givare uppskattas motsvara ungefär en femtedel av budgeten som Sida, den svenska biståndsmyndigheten, arbetar med. Summan av insamlade medel har legat stadigt under de senaste åren.[3]

INSAMLING

Civilsamhället i Sverige har en lång tradition av att samla in pengar till människor i andra länder.

> *Det hade varit torka i tre år i Solapur-regionen i delstaten Maharashtra och den humanitära situationen var svår. En indisk lokalregering kontaktade representanter från en svensk kyrka som arbetade i området och bad om hjälp. Kunde de starta ett projekt med målet att bidra med tusen brunnar? Tillgången till rent vatten nära byarna skulle påverka hälsosituationen. Kvinnors och flickors arbete med att bära vatten skulle bli mycket lättare.*

Insamlingen ”Tusen brunnar till Indien” startade i slutet av 1960-talet och kom att pågå under många år. Pengarna räckte

till fler brunnar än de tusen som var målet. Projektet var lätt att förstå och ta till sig.

Jag var barn när insamlingen startade. Att ge pengar till brunnarna blev en sinnebild för vad som var möjligt att göra för andra, längre bort. Som barn räcker det att veta att pengarna går till en brunn som gör att kvinnor och barn inte behöver bära vatten långa sträckor. Praktiskt och konkret. Den vuxne förstår att biståndet också handlar om kvinnors och barns rättigheter och invånarnas påtryckningar så att pumparna fungerar och att fler byar får tillgång till rent vatten.

Biståndsorganisationerna har sina egna insamlingar och kampanjer där de beskriver sitt arbete och vad pengarna gör för nytta. När Lotta letade efter alternativ för att se vem hon ville ge sina pengar till, skummade hon igenom organisationernas egna beskrivningar.

Ibland går organisationerna ihop för att samla in pengar för ett gemensamt syfte. Tillsammans med Radiohjälpen och kampanjen ”Världens Barn” samlar till exempel svenska organisationer in pengar för arbete med barns rättigheter runt om i världen.

Organisationer samarbetar också med företag för att visa på behoven i andra länder. Genom försäljning av en viss produkt kan företaget informera sina kunder om organisationens arbete och ge en del av intäkterna till organisationen de samarbetar med.

”Musikhjälpen”, där tre kända programledare är inlåsta i en glasbur på ett torg i en svensk stad, är en annan typ av insamling. ”Musikhjälpen” samlar in pengar som Radiohjälpen fördelar vidare till projekt för att minska effekterna av katastrofer genom att stärka människors rättigheter.

> *Ett av världens största flyktingläger, Cox's Bazar, ligger i Bangladesh. Där placerades rohingyaflyktingar som flytt från grannlandet Myanmar. Flyktingarna var hänvisade till den hjälp och de aktiviteter som fanns i lägret eftersom de inte tilläts lämna lägret. Många av flyktingarna var kvinnor och barn. Rädda Barnen arbetade med skolundervisning och säkra platser där barn kunde leka och vara i en trygg miljö.*
>
> *När ”Musikhjälpen” lyste ut sin insamling för några år sedan ansökte Rädda Barnen om pengar för sitt arbete i flyktinglägret. Det fanns olika alternativ. Ett av de mest akuta behoven handlade om skydd mot våld och övergrepp. Det fanns en ökad risk för sexhandel i lägret. Ansökan blev beviljad. Med det nya projektet kunde Rädda Barnen stärka sitt pågående arbete genom att öka medvetenheten om riskerna och därmed motverka utnyttjandet av barn och vuxna.*

Projektpengar som kombineras med pågående arbete sparar mycket resurser. Det finns ett arbete och ett förtroende bland mottagarna att bygga på. Startsträckan för projektet blir kortare och det blir möjligt att öka kvaliteten i det pågående arbetet.

Lotta är inte ensam om att ge pengar till bistånd. Det är många som stödjer svenska organisationers arbete runt om i världen. Låt mig visa på några sätt hur Lottas hundralapp kan förvaltas och ge ytterligare värde i arbetet mot fattigdom.

När en organisation får givare som Lotta har organisationen möjlighet att göra ännu mer. Med mer pengar kan organisationen söka pengar från andra givare, de kan utöka sitt pågående arbete eller arbeta med samma saker men under en längre tid. Stora biståndsgivare som Sida, EU och FN (som jag skriver mer om i kapitel två) är intresserade av att samarbeta med organisationer från civilsamhället, som i sin tur samarbetar med lokala organisationer. Civilsamhället med sina erfarenheter, kontaktnät och lokala partners är viktiga för de stora givarna.

Myndigheter kan samarbeta med myndigheter, men det är inte säkert att kontakten med lokalsamhället går att utveckla på samma sätt som organisationerna kan. Företag har andra roller i sitt arbete för utveckling jämfört med organisationer som arbetar med människor i fattigdom. Organisationer från civilsamhället i Sverige kan arbeta tillsammans med lokala organisationer och genomföra biståndsinsatser på ett sätt som de större givarna inte kan. De lokala organisationerna finns nära människor som lever i fattigdom och kan tillsammans med mottagarna arbeta så att de som är mest utsatta också får del av biståndsinsatserna.

Det finns många skäl till att civilsamhället med sina erfarenheter, kontaktnät och partners är viktiga för de stora givarna.

På motsvarande sätt är Sida, EU, FN, företag och större stiftelser intressanta för civilsamhällets organisationer. Genom samarbetet kan organisationerna få del av resurser och kontaktnät som gör det möjligt att göra mer.

För att kunna samarbeta och få del av de stora givarnas pengar behöver de organisationer som ansöker om medel visa att de också har egna pengar och intresse av insatserna de vill utveckla. De insamlade medlen som Lotta och andra har bidragit med kan organisationen använda när de söker pengar från andra. Egeninsatsen som krävs ligger ofta på 15–20 procent. Ibland, beroende på sammanhang och typer av arbete, kräver givaren upp till 50 procent.

Genom att lägga tid och pengar på att söka medel från andra får Lottas organisation en större budget och bättre möjligheter att arbeta. Om vi ser på Lottas hundralapp kan den bli dubbelt så mycket värd, eller till och med ännu mer om organisationen hon stödjer kan söka pengar från andra. Om egeninsatsen är 20 procent, kan organisationen med hjälp av Lottas gåva få 500 kronor att arbeta för.

FRIA MEDEL

När Lotta gav pengar till bistånd valde hon att ge dem till den organisation som arbetar med frågor som hon tycker är viktiga. Hon bestämde inte vilket land hon ville att pengarna skulle användas i och hon valde inte heller något särskilt projekt som hon ville att pengarna skulle gå till.

Att ge organisationen pengar som fria medel är det mest effektiva sättet att ge. Då kan organisationen använda pengarna när och där de bäst behövs. Flexibiliteten ökar handlingsutrymmet för att kunna svara både på snabba och på mer långsiktiga behov. Fria medel gör det också möjligt att täcka egeninsatsen när organisationen söker pengar från andra givare och därmed få mer pengar med hjälp av den insamlade gåvan.

Om Lotta hade velat att pengar skulle gå till en bestämd sak eller ett särskilt land, blir det mer administrativt arbete för organisationen hon stödjer. Organisationen måste försäkra att pengarna används till just det som givaren angivit.

Hade Lotta velat ge sina pengar till filtar kunde det, om hon hade otur, vara något som redan var finansierat. Organisationen hon stödjer kanske redan har fått in tillräckligt mycket pengar för att täcka det aktuella behovet av filtar men saknar pengar för att få fram rent vatten. Organisationen kan ha sett att andra organisationer som arbetar inom samma område också delar ut filtar och därför är det kanske inte längre så akut med fler filtar. Men det saknas pengar till att täcka andra behov.

Ansvaret för att garantera att pengarna kommer fram blir svårt om organisationen måste hålla fast vid att leverera filtar. Det skulle vara bättre att använda pengarna till rent vatten, vinterkläder eller vad det nu är som saknas och därmed göra bättre nytta. Det här vet seriösa organisationer om. Därför står det ofta en notering när en organisation samlar in pengar till sin verksamhet, som säger att organisationen kan ge filtar, eller

vad man nu visat att man arbetar med, men att pengarna alltid används till det som behövs mest.

Organisationen visar Lotta med sin notering att den kan anpassa sig efter behoven. Organisationen vet vad den själv gör och att den behöver ha kunskap om vad andra organisationer gör inom samma område. Organisationen visar att den kan samordna sina insatser med andra organisationer och se till att den egna insatsen blir så relevant som möjligt. Pengarna går till den verksamhet som organisationen bedömer är mest effektiv och där behoven är som störst.

Tsunamin i Sydostasien 2004 drabbade flera länder hårt. I Sverige blev tsunamikatastrofen väldigt närvarande genom att 20 000 svenskar var i Thailand när den inträffade och 543 av dem miste livet. Insamlingen till de drabbade i Sydostasien tog snabbt fart i Sverige och slog rekord. Organisationerna fick in mer pengar än de någonsin fått tidigare och tillsammans med företag samlade de in över 1 miljard kronor under de första månaderna efter katastrofen.

Rädda Barnen hade redan innan katastrofen kontor, personal och samarbetsorganisationer på plats i flera av de drabbade länderna, som kunde samordna med andra och informera huvudkontoret i Stockholm om vilken hjälp som behövdes.

Det akuta arbetet kom igång snabbt. Efter en tid av hårt arbete stod det klart att alla pengar inte skulle kunna användas där och då. Däremot var effekterna av katastrofen omfattande och stora summor skulle komma att behövas för att ge stöd i arbetet

när samhällena skulle byggas upp igen. Förutom de konkreta insatserna för att återställa områdena och bygga nya bostäder, behövde utsatta grupper få hjälp och inte bli lämnade när hjälporganisationerna drog sig tillbaka.

Av de 129 miljonerna som Rädda Barnen samlade in till tsunamikatastrofen användes nästan 48 miljoner det första året. Insatserna bestod i att ge akut hjälp, återförena barn som kommit ifrån sina föräldrar när flodvågen kom, få igång skolverksamhet igen, utbilda lärare och ställa i ordning skollokaler. Allt för att barnen skulle kunna komma tillbaka till en vardag så fort det var möjligt. Det var insatser som behövde ske på en gång och som Rädda Barnen och samarbetspartners kunde få igång med kort varsel.

66 miljoner kronor användes för att arbeta med återuppbyggnad under de kommande fyra åren. I planeringen kunde de som drabbats vara med och påverka. Tillsammans med samarbetspartners i de drabbade länderna fick barn och ungdomar möjlighet att dela sina erfarenheter och de behov de såg och ville ha hjälp med. I byarna anordnades samråd och rådslag där barn och unga också fick delta. De resterande 15 miljonerna användes under arbetets gång till saker som dök upp och som behövde åtgärdas men var svåra att planera för från början.[4]

Rädda Barnen kunde genom givarnas förtroende använda pengarna utan kravet att göra av med alla pengar på en gång. Det gjorde det möjligt för Rädda Barnen att arbeta under den intensiva första fasen av katastrofen och samtidigt påbörja ett

mer långsiktigt arbete för att stödja återuppbyggnaden av de förstörda samhällena. Pengarna användes i akutläget, men också för hjälpbehov som inte löstes med vattenutdelning och uppröjningsarbete. Genom att planera tillsammans med andra och ta med mottagarnas erfarenheter kunde pengarna anpassas till behoven lokalt och användas för att leda till mer hållbara förändringar.

MÅNADSGIVARE

Många organisationer erbjuder möjlighet att bli månadsgivare. Det betyder att den som ger pengar ber organisationen att dra en förutbestämd summa varje månad via autogiro från givarens bankkonto. Givaren ger pengarna som fria medel och organisationen använder pengarna där de bäst behövs.

Det här är ett billigt sätt att ge pengar och för organisationen att få pengar till viktig verksamhet. Organisationen vet att pengar kommer varje månad och kan genom det ha en viss framförhållning i sitt arbete. Då vågar de planera och starta insatser som annars kan vara svårare att få pengar till. Organisationen kan fortsätta redan påbörjade arbeten om det behövs även när andra typer av givare har dragit sig tillbaka.

Månadsgivande gör det möjligt för organisationer att arbeta mer uthålligt och stödja projekt som kräver mer tid. Att pengarna dras via autogiro är inte oväsentligt. Kostnaderna för att administrera pengarna blir lägre än i många andra insamlingar och mer pengar kan användas direkt i verksamheten.

> *När jag gick igenom alla utvärderingar som Rädda Barnen gjort av sina projekt för barn på gatan blev det tydligt.*[5] *De anställda som mötte barnen varje dag ville se mer av påverkansarbete. Arbetet med att ta hand om barnen var viktigt och gav många barn en bättre vardag. Men fler barn skulle hela tiden behöva deras hjälp om organisationerna inte också försökte påverka myndigheter och beslutsfattare för att förändra problemen från grunden. Det behövdes bättre skydd för barnen på gatan och mer förebyggande arbete för att hindra att nya barn hamnade där.*[6]

Pengarna som svenska biståndsorganisationer samlar in och får i gåvor används till stor del till att stödja lokala organisationer på plats där verksamheten utförs. De lokala organisationerna gör viktiga och livsnödvändiga insatser för att hjälpa människor ur fattigdom. Projekten involverar mottagarna och ger stöd för att förbättra människornas levnadssituation. När de lokala organisationerna dessutom tar tillvara sina erfarenheter för att visa vad som är fel i landets lagar och system, kan de vara med och påverka beslutsfattare och förändringar i samhället. På så sätt kan ännu fler människor nås av förbättringarna.

”Ett projekt i det lilla hjälper barnen i projektet. Ett projekt i det lilla kan också bli den katalysator, den insats som gör att fler får del av förändringarna och får det bättre”, säger Marta, min tidigare kollega från Paraguay.[7] Hon har arbetat mycket med att hjälpa kollegor i Latinamerika i deras gemensamma strävan att få till mer strukturerat skydd för att motverka våld

och övergrepp mot barn och unga. Genom projekten för att stödja utsatta barn har de arbetat med att få till förändringar i system och i budget så att skyddsåtgärder byggs in i samhället och blir mer varaktiga.

Att arbeta för att beslutsfattare tar ansvar för att leva upp till sina åtaganden tar tid. Att arbeta för att påverka attityder och lagar tar tid. Att driva på så att system utvecklas och att pengar budgeteras likaså. Ändå är det en del av det viktiga arbete som lokala partners gör genom att dela sina erfarenheter, visa på alternativ och påverka sina samhällen.

> *Jag var på väg till mitt första besök för att se verksamheten hos en av Rädda Barnens samarbetspartners, Fundación Olof Palme.*[8] *Organisationen var en stark förespråkare för barns rättigheter och arbetade särskilt med att hjälpa barn på gatan i El Salvadors huvudstad San Salvador. Förutom den direkta verksamheten med barnen hade de lyckats få till en överenskommelse med myndigheterna. Om polisen grep något av de barn organisationen hade kontakt med skulle barnet inte sättas i polisens förvar. Det skulle istället lämnas över till organisationen. Det gav en trygghet och säkerhet för barnen, som annars riskerade både inlåsning och straff. Jag såg barnens inplastade id-kort om halsen, som de stolt visade upp när jag kom till dagens aktivitet i ett av de lugnare gathörnen nära centrum. En del barn höll sig nära de vuxna, ville hålla i handen och få uppmärksamhet. Andra barn uppskattade möjligheten att få träffa jämnåriga. Jag slogs av den närhet personalen visade barnen som kom till mötesplatsen. Kramar,*

prat och skratt. Och barnen tilltalades alla med sina namn – var och en igenkänd och efterfrågad.

Ett av barnen, en liten pojke, en bland de yngre, höll sig i närheten av oss. Ricardo, chefen för organisationen, stämde av hur han hade det idag. Senare fick jag veta mer. Pojken, som var ännu yngre när det hände, hade haft ansvar för sin lillebror när föräldrarna var borta. En tragisk olycka inträffade under leken på gatan och lillebror dog.

Att låta syskon vakta sina yngre syskon, att lämna barnen hemma inlåsta medan föräldrarna arbetade, var inte ovanligt i avsaknad av barnpassning och all form av barnomsorg för de fattiga familjerna. Pojken jag sett i gathörnet hade efter olyckan med lillebror sökt sig till de andra barnen på gatan, där Fundación Olof Palme fått ta del av hans historia.

Hur olyckan påverkade pojken framöver vet jag inte. Han fick hjälp där och då. Kanske fick han också med sig något av att bli sedd och stöttad av vuxna som brydde sig om honom ihop med den gemenskap som barnen skapade på gatan. Men på längre sikt måste orsakerna till att barn saknade vuxenstöd förändras. Bristande barnomsorg, barn som måste försörja sig själva och våldet som de mötte hemma och på gatan behövde bli mer allmänt känt.

Fundación Olof Palme tog vara på sina erfarenheter. De diskuterade med beslutsfattare, föreslog förändringar som skulle vara möjliga och tryckte på för att få media att rapportera om problemen som orsakade att barn hamnade på gatan. De

delade information om barnens liv på gatan, kom med förslag på lagändringar och reformer för att förbättra och förebygga. Parallellt fortsatte arbetet med barnen. Mötena, kramarna, lekarna och samtalen.

ATT VISA PÅ ALTERNATIV

Det räcker inte alltid att peka på felen i samhället och klaga på dåliga beslut. De som behöver engagera sig och ändra på lagar, avsätta mer pengar i statsbudgeten eller tillsätta nya typer av tjänster kanske saknar kunskap om hur det skulle gå till att göra saker annorlunda. Kanske ser de inte behoven om de inte samtidigt får se mer konkret hur de kan göra. Organisationer kan behöva dela sina erfarenheter och visa hur saker kan göras på ett annat sätt för att det ska bli bättre för fler.

> *I Litauen blev bebisar och småbarn som inte kunde bo hemma placerade på stora barnhem. Det fanns bara några få alternativ i form av fosterhem och små familjehem men de räckte inte till för att täcka behoven. Att barnhem är en dålig lösning har varit känt sedan länge, men i Litauen saknades andra lösningar när samhället behövde gripa in och ta ansvar för barns omvårdnad. Save the Children Lithuania var en av flera organisationer som drivit på för att Litauen skulle införa fosterhem som alternativ i alla kommuner. De hade tidigare i sitt arbete visat hur socialt arbete kan fungera genom att starta dagis/fritids för att hjälpa barn som behövde stöd när den egna familjen inte räckte till. De hade också arbetat några år i skolor och med familjer för att förhindra våld mot barn och kampanjat för ett agaförbud. När problemen med*

barnhemmen kom upp på agendan igen visade beslutsfattarna intresse för att prova nya arbetssätt. Save the Children var med och gav stöd för att bygga upp systemet med fosterföräldrar. Myndigheterna finansierade verksamheten och nu finns familjebaserade fosterhem på kommunal nivå.

Idag har barnhemmen stängt i Litauen. Inga fler barn lämnas in på stora barnhem utan landet arbetar istället med familjebaserad vård och fosterhem för de barn som behöver samhällets skydd.

Myndigheters arbete, förändringar i lagar och ändrade budgetar – det tar tid men kan vara nödvändiga förändringar för att kunna hjälpa fler. Att visa på alternativ kan vara just den nödvändiga insatsen, den katalysator som kickar igång och gör att fler får del av förändringen.

GE RÖST

Pengar, hjälp, mat och mediciner, skydd och stöd till barn och vuxna – så svarade ett gäng scouter när jag frågade dem vad internationellt bistånd är. Och de har rätt. Allt det här ryms inom de insatser som biståndet finansierar för att skapa förutsättningar för den fattige att komma ur fattigdom och förtryck.

Biståndsorganisationer möter oförrätter av olika slag. Människor som är satta i situationer vet inte alltid eller tillåts inte att göra sina röster hörda och dela sina erfarenheter för att få förändring. Ibland kan påverkan ge efterklang även hemma i Sverige.

En bit in i tonåren, det var i början på 1970-talet, var jag på ett möte om bistånd. Karl-Axel Elmqvist från Diakonia pratade om bönder de arbetade med i sydöstra Asien. Trots aktiviteter i solidaritet med människor i andra länder, som hörde 70-talet till, var det långt innan det fanns rättvisemärkta bananer och exotisk frukt i våra vanliga mataffärer. Karl-Axel berättade om ananasodlare som blivit fattiga trots hårt arbete. Ett stort fruktföretag, jag minns inte vilket, hade uppmanat bönder att övergå till ananasodling. Företaget garanterade att de skulle köpa frukten till ett bra pris. Fler och fler bönder anslöt sig och började med ananasodling. Men vad hände? När produktionen växt började företaget begränsa upphandlingen och köpte ingen annan ananas än den som mätte en viss storlek och hade en bestämd form. För bönderna fanns inga alternativa marknader för att sälja de frukter som var för stora eller för små. Det blev naturligtvis svårt för bönderna och deras familjer. Marken där ananasen odlades var kostsam att återställa för att kunna odla andra grödor. Kanske var det min första förståelse kring hur saker kan hänga ihop. Fairtrade fick ett ansikte. Vad var jag villig att betala för ananas som skulle ge den fattige bonden en rättvis betalning? Påverkansarbete och arbete med system för rättvisa fick sitt första innehåll.

Diakonia hjälpte mig att se att samarbete med människor i fattigdom kopplade ihop mig med världen. Att kampen mot fattigdom också innehåller arbete för att visa på orättvisor och hjälpa människor att göra sina röster hörda. Biståndsorganisationernas roll att påverka fattiga människors villkor blev konkret.

Många år har gått och mycket har hänt sedan 1970-talets början. Nya konventioner för mänskliga rättigheter har arbetats fram för att stärka kvinnors rättigheter, barns rättigheter och rättigheter för människor med funktionsnedsättning. Runt om i världen arbetar lokala organisationer med att visa på hur människor kommer i kläm och inte får hjälp på samma sätt som andra medborgare. Lokala organisationer har en roll i att involvera och lyfta fram målgruppens perspektiv och behov för att påverka politiska beslut och stärka att fattiga människors perspektiv också finns med.

Påverkansarbete för att göra verklighet av det skydd som lagar och konventioner ska ge har kommit att bli ett viktigt verktyg i lokala organisationers arbete med och för människor i fattigdom.

Lokalsamhället och mottagarnas deltagande har ett mycket större fokus nu. Från att ha pratat om människor och arbeta för människor stödjer biståndet nu barn och vuxna att själva kunna dela sina erfarenheter och kräva sina rättigheter.

> *Peru är ett stort land med en stor kulturell mångfald. På nationell nivå ser förhållandena bra ut och landet är klassat som ett medelinkomstland. Samtidigt är fattigdomen utbredd.*
>
> *Avfallshanteringen i Amazonas hade länge varit otillräcklig och lett till att vattnet förorenats. Acción por los Niños och Perú Equidad, två lokala samarbetspartners i Peru som arbetade i området, tog kontakt med barn som redan var medvetna om*

problemet. Vad skulle kunna göras för att minska riskerna med det förorenade vattnet?

Barnen saknade både kunskap och resurser för att kunna lösa problemet på egen hand. Däremot kunde de påverka sina familjer att söka hjälp. Organisationerna samlade både barn och föräldrar för att diskutera situationen och tillsammans kontaktade de kommunen och vårdcentralen för att fråga vad myndigheterna kunde göra åt saken. Det visade sig att det fanns utrustning tillgänglig som skulle kunna användas men som inte var i bruk.

Människor som lever i fattigdom vet inte alltid att de kan få hjälp eller vart de ska vända sig för att få hjälp när problemen blir för stora och inte sällan saknar beslutsfattare information om läget eller kunskap om vad de skulle behöva göra. Då kan lokala organisationer bli möjliggörare för att underlätta mötet och kommunikationen mellan utsatta grupper och beslutsfattare. Genom att visa på problemen och driva påverkan får beslutsfattarna möjlighet att ta ansvar och värna allas lika rättigheter.

OM LÄNDER INTE AGERAR

När länder skriver under konventioner om mänskliga rättigheter tar de också på sig att genomföra de förändringar som behövs för att bättre kunna leva upp till konventionernas artiklar. Det är inte alltid det blir så.

I Europa, Afrika och Latinamerika finns det regionala domstolar som kan ta upp ärenden om mänskliga rättigheter när det egna landet inte genomför sina löften och alla nationella möjligheter är prövade.

I Venezuela hade barn med kroniska sjukdomar svårt att få den sjukvård och medicin de behövde. Fattiga familjer kunde inte hitta alternativ och deras sjuka barn drabbades därför hårdast av de bristande resurserna. En av Rädda Barnens partners i Venezuela, som arbetade mycket med barns rättigheter, kom i kontakt med familjerna som inte fick hjälp. Något ärende kunde lösas via Högsta domstolen i Venezuela medan andra inte fick någon lösning. Efter att ha samlat in information och undersökt alla möjligheter i landet lyfte de ärendet till den Interamerikanska kommissionen och vidare till den Interamerikanska domstolen för mänskliga rättigheter. Domstolen dömde till barnens favör och Venezuela blev skyldig att ge barnen vård och medicin.

Innan Memorial förbjöds i Ryssland samarbetade Rädda Barnen med dem i deras arbete för barns rättigheter. Praktiskt arbetade Memorial med att ge stöd till lärare för att också romska barn skulle få gå i skolan, främst i skolorna runt Sankt Petersburg. Lärare från mer avlägsna orter kunde också höra av sig, när de hade svårt att hjälpa de romska barnen. Memorial byggde upp ett digitalt stöd för att kunna stötta lärarna pedagogiskt och dela erfarenheter från det praktiska arbetet runt Sankt Petersburg. Det hände att romska barn inte togs emot i skolan trots att de hade rätt till undervisning. Memorial, som hade en gedigen kunskap om hur de kunde driva frågor

om mänskliga rättigheter, såg att det var svårt att lyfta ärendet inom det ryska systemet. De lyfte fallet med de romska barnens utbildning i Europadomstolen, som fram till 2022 också omfattade Ryssland,[9] för att underlätta möjligheten för barnen att tas emot på skolorna och erbjudas undervisning.

Stater som anslutit sig till någon av FN:s konventioner om mänskliga rättigheter rapporterar regelbundet om sitt arbete för att följa konventionen. Lokala organisationer har rätt att lämna in parallella rapporter och ge sin bild av situationen kring mänskliga rättigheter i landet.

Organisationerna i länderna som rapporterar har ofta kunskap och information som kanske inte tas upp i landets officiella rapporter. Genom att komplettera med information om brister de ser i efterlevnaden av konventionerna ger de FN möjlighet att få en bredare bild av läget i landet.[10]

Genom svenskt bistånd har lokala organisationer kunnat skriva rapporter och vara med och dela sina erfarenheter till FN:s kommittéer när de följer upp landets rapporter.

I uppföljningen av barnkonventionen har organisationer som arbetar med barn hittat olika kreativa lösningar för att göra det möjligt för barn att själva dela sina kommentarer. När jag arbetade i Latinamerika spelade barnen in en film där de delade sina kommentarer för att påverka ett av tilläggsprotokollen till barnkonventionen. När organisationer samlats för att skriva sin rapport om landets efterlevnad av de

konventioner landet skrivit under, har fler och fler gjort det möjligt på riktigt för barn att vara med.

FN följer upp rapporteringen med rekommendationer till landet som granskats. Det är frågor som landet förväntas arbeta med tills det blir dags att rapportera igen. Uppföljningen genom FN motsvarar inte domstolsväsendet, men har ett land anslutit sig till en konvention (ratificerat den), har det också förbundit sig att följa den. Lokala organisationer kan använda rapporteringsprocessen till FN och få stöd i sitt påverkansarbete för förändringar genom att hänvisa till de rekommendationer som FN lämnat till landet. Beslutsfattare blir åter påminda om de åtaganden de har, det ansvar de ska ta för mänskliga rättigheter och att bättre leva upp till ambitionerna i konventionerna de anslutit sig till.

FÖREBYGGA VÄRRE SKADOR

Varje år drabbas länder av stormar och översvämningar. Människor förlorar sina hem, skolor och mat. De som är fattiga drabbas värst.

Det är viktigt att hjälpa till i katastrofer, men det räcker inte fullt ut. De stora frågorna handlar om klimatförändringarna som gör att ovädren blir fler. Koldioxidutsläppen måste minska och länderna i norr och syd behöver samarbeta mer inom EU och FN för att stoppa utvecklingen av extrema väder. Från det lokala arbetet behöver erfarenheter lyftas upp för att trycka på de större givarna. Det statliga biståndet har mer resurser än civilsamhället för att kunna bidra i den utvecklingen och även

påverka så att andra resurser kan användas som inte är direkt bistånd.

När katastrofer trots allt inträffar har biståndet en viktig roll. Då krävs organisationer på plats med god kännedom om de lokala förhållandena och resurser för att kunna arbeta. Är katastrofen större än vad landets egna resurser räcker till krävs också hjälp från större biståndsgivare och FN:s särskilda kapacitet att arbeta i katastrofer.

> *Filippinerna är utsatt för återkommande orkaner som medför stora katastrofer för de som drabbas. Tidigare, innan Save the Children Philippines började arbeta mer förebyggande, fick Rädda Barnen i Sverige och andra länder begäran om hjälp varje år lagom kring jul då orkanen slog till. Det var bråttom att få fram hjälp och ändå kom den sent.*
>
> *Filippinerna är stort med alla sina öar som finns både nära och långt borta från landets centrum. När pengarna samlats in och kom fram till Save the Children Philippines hade tiden gått. Hjälpinsatserna var naturligtvis fortsatt viktiga men som vanligt var utmaningarna för stora för att kunna nå alla. Människor som bodde långt bort fick inte alltid hjälp även om de drabbades lika hårt som andra.*
>
> *Orkanerna som drabbade landet skulle inte upphöra. Filippinerna skulle därför troligen komma att påverkas mer och mer av effekterna av klimatförändringar. Det skulle inte räcka med akuta insamlingar och katastrofarbete efter orkaner framöver. Människorna på öarna där orkanerna kunde slå till*

behövde få mer information och hjälp för att kunna bygga upp en viss beredskap i förväg.

Om hjälporganisationer inte skulle finnas på plats eller kunna ta sig till de utsatta öarna på grund av väder och avstånd behövde människor ändå kunna agera.

Save the Children började arbeta mer förebyggande i sitt katastrofarbete och satsade mycket tid på att lära ut hur barn och vuxna skulle göra för att minska riskerna. I skolorna fick barnen lära sig hur de skulle göra om ovädret kom och katastrofen var nära. Save the Children samarbetade också med lokala myndigheter för att få fram varningssystem så att människor skulle bli förvarnade och hinna sätta sig i säkerhet.

De här åtgärderna hindrar inte orkanens framfart men varnar människor och ger dem tid och bättre möjlighet att skydda sig. Själva har Save the Children förberett sig och byggt upp lager med förnödenheter och utrustning på platser där de arbetar i vanliga fall. På så sätt kan de lättare uppdatera lagren när produkterna börjar bli gamla och fylla på alltefter behov. Om orkanen drabbar platser i närheten av lagren kan de agera snabbt med akuta hjälpinsatser genom sina uppbyggda kontaktnät i området och med de resurser som finns i lagren.

Samhällen i riskzonen för återkommande naturkatastrofer måste arbeta förebyggande och planera i tid. Om invånarna är förberedda kan de agera och i viss mån minska skadorna. Ett samhälle som tar vara på invånarnas erfarenheter och arbetar för ökat deltagande är bättre rustat för att hantera katastrofer

och ta vara på nya möjligheter. Lottas hundralapp bidrar till arbetet med att stärka lokala initiativ och ge människor resurser så att de kan reda sig bättre i eventuella situationer av kris och katastrof.

KAPITEL TVÅ:

Bistånd genom skattsedeln

Amir är mitt i livet. Mycket arbete och åtaganden fyller hans tid. Han är inte specifikt engagerad i några särskilda frågor men tycker att Sverige ska hjälpa fattiga människor och ge bistånd till andra länder. Amir har hört att staten får pengar till det internationella biståndet genom skatt och avgifter. Det gör att alla i Sverige är med och bidrar till det svenska biståndet. Det tycker han är bra.

Och ja, Amir har helt rätt. Pengarna till biståndet finansieras inom statens budget. Pengar till hela statsbudgeten kommer från medborgarnas skatter. Statsbudgeten täcks också med pengar från avgifter, böter, studielån som betalas tillbaka och bidrag som Sverige får som medlem i EU. Det är regeringen som föreslår hur mycket pengar av statsbudgeten som ska användas till bistånd och riksdagen beslutar. Har regeringen majoritet beslutar riksdagen enligt regeringens förslag.

De senaste åren har mindre pengar avsatts till bistånd trots att majoriteten av svenskarna vill att Sverige ska ge bistånd till andra länder.[11] Amir tycker det är bra att han bidrar till svenskt

bistånd. Han anser, precis som 74 procent av svenskarna, att det är viktigt att Sverige bidrar till utveckling i fattiga länder.[12]

UD och Sida

Utrikesdepartementet (UD)[13] är en del av regeringskansliet och ansvarar för den politiska styrningen av biståndet och relationerna med de multilaterala organisationerna, som FN, EU och Världsbanken. Under UD finns Sida[14], som är den svenska expertmyndigheten på bistånd. Precis som andra myndigheter får Sida varje år instruktioner från regeringen, via UD, om vad de ska prioritera och hur biståndsbudgeten ska användas. Under UD finns också en kommitté, Expertgruppen för biståndsanalys (EBA)[15], som har till uppgift att analysera och utvärdera det svenska internationella biståndet.

Biståndsbudgeten brukar fördelas ungefär lika mellan UD och Sida. Om 200 kronor från Amirs skattsedel går till bistånd betyder det att UD och Sida får ungefär 100 kronor var.

Så, vad händer med Amirs bidrag till det svenska statliga biståndet?

Strategier för Sidas arbete

Regeringen styr biståndet genom strategier som talar om för Sida hur pengarna får användas. Strategierna styr hur mycket av Amirs hundralapp som ska gå till humanitärt bistånd, till utvecklingssamarbete, vilka länder som ska prioriteras och vilka frågor eller teman som Sida ska stärka genom bistånd.

Sidas uppgift är att göra om strategierna till praktiskt bistånd. Sida driver inte egna insatser utan samarbetar med andra för att genomföra biståndet. De väljer samarbetsorganisationer som har kunskap och kan genomföra program för att nå målen som finns satta i de olika strategierna. Typen av samarbetspartner varierar från myndigheter till organisationer inom civilsamhället, från FN-organ till enskilda organisationer som arbetar lokalt.

Genom stöd från Sida kan till exempel mottagarlandet förbättra sitt rättssystem i samarbete med svenska myndigheter. När civilsamhället stärks kan lokala organisationer hålla myndigheter ansvariga för att följa lagar och rättsliga processer. Vid katastrofer kan Sida ge snabbt stöd genom FN och partners som redan finns på plats.

> *Jag var på besök i en byskola som svängt om. Där var det inte längre okej att hindra en tonårsflicka att komma tillbaka till skolan efter att hon fött barn.*
>
> *En grupp lärare som jag suttit och pratat med berättade att de nu för tiden hade undervisning om sex och samlevnad på skolan. Från att som lärare inte alls känt något stöd, hade de nu fått både utrymme och uppmuntran att kunna prata med eleverna om frågor som rörde sex och samlevnad. Det var inte bara tonåringarna som nåddes, de yngre barnen fick också undervisning.*
>
> *Skolan låg en bit ut på landet i Eswatini i södra Afrika. Det var en medelstor skola som samlade barn i grundskoleåldern.*

Jag hade läst rapporter om arbetet innan besöket. Det såg också ut att i praktiken vara jämnt fördelat mellan pojkar och flickor i skolan.

Jag gjorde besöket för att följa upp verksamheten på skolan tillsammans med en representant från Sida och det lilla team som koordinerade programmet kring rätten till sexuell och reproduktiv hälsa som Rädda Barnen genomförde i åtta länder i östra och södra Afrika. Eswatini var ett av de åtta länderna. Med oss vid besöket fanns personal från vår systerorganisation i Eswatini som arbetade direkt med skolan.

Vi besökare hade delat in oss i grupper för att kunna prata med både lärare, elevrepresentanter och skolledning. Vi ville höra hur de arbetade och vad de såg för utmaningar och möjligheter. Min lott hade fallit på lärarna.

Hur kom det sig då att det hade gått att göra förändringen i en miljö där sex och samlevnad inte alls diskuterats eller informerats om i skolan? Jag slog följe med en av byns äldre ledare när vi gick mellan skolbyggnaderna, på väg till det avslutande mötet för att sammanfatta och tacka för att vi hade fått komma. Mannen jag gick med berättade att de hade haft stora problem i samhället runt skolan med många tonårsgraviditeter.

Flickor som födde barn var tidigare inte välkomna tillbaka till skolan i rädsla för att fler flickor skulle bli gravida. Förutom riskerna med tonårsgraviditeter fanns det ständiga problemet med att klara sin försörjning. Möjligheterna att hitta arbete

var redan små och blev inte bättre när flickorna tvingades avbryta sin skolgång. Enligt mannen ville han egentligen inte alls öppna upp för sexualundervisning i skolan och bidra till de förändringar som programmet hade erbjudit. Men, som han sa, det gick inte längre att blunda för problemen i byn. De behövde verkligen göra något. Situationen med gravida tonårsflickor var inget som försvann av sig själv. När skolan blev erbjuden stöd genom programmet ville inte han vara emot utan gav sitt stöd.

”Går det att märka någon skillnad redan nu efter några få år?” undrade jag. ”Javisst”, svarade han. ”Vi har knappt några gravida flickor längre.” Och han avslutade med att säga att om det hände att en ung flicka blev gravid försökte de se till att hon fick fortsätta skolan även efter att barnet fötts.

Sida har sedan länge samarbetat med svenska organisationer för att nå målen i strategierna. Rädda Barnen var en av många av Sidas samarbetspartners i arbetet för att genomföra strategin för sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter i Afrika 2015–2019.[16]

Sidas samarbete med svenska och internationella organisationer inom civilsamhället sträcker sig långt bakåt i tiden. Deras erfarenheter från år av bistånd har visat hur viktigt det är att involvera de som berörs av biståndet och förankra insatserna lokalt för att få bästa resultat. Det är extra viktigt i länder där demokratin är svag eller där mänskliga rättigheter inte respekteras.

Organisationernas samarbete och utbyte med lokala organisationer har ett mervärde i biståndet genom sitt nära arbete med människor som lever i fattigdom. De kan kontexten, känner till hur maktstrukturerna ser ut och vet ofta vad som är möjligt i politiskt väldigt svåra situationer.

> *I Latinamerika har flera av länderna en gynnsam ekonomisk utveckling. Ändå är klyftorna bland de största i världen. Det regionala nätverket för arbetande barn och ungdomar, MOLACNNATS, följer hur det faktiskt ser ut.*
>
> *”Marknaderna visar verkligheten för familjer som måste arbeta varje dag för att få ekonomin att gå ihop”, säger Ioannys, koordinator för MOLACNNATS.*[17] *Organisationens kunskap bortom siffrorna behövs för att verkligen förstå situationen för arbetande barn och ungdomar i regionen.*

De lokala organisationerna kan genom sin närvaro bygga förtroenden och följa upp insatserna också efter projektets slut. Dessa organisationer på plats är också värdefulla partners för att snabbt nå ut med humanitär hjälp i katastrofer. Utbytet mellan svenska och lokala organisationer utvecklar också det svenska kunnandet om de lokala förutsättningarna och möjligheterna att arbeta.

Innehållsmässigt bidrar civilsamhället med kunskap och kompetens i olika frågor kring demokrati och mänskliga rättigheter. Det kan vara kvinnors rättigheter, barns rätt att göra sig hörda eller rätten till hälsa för alla. Det kan handla om möjligheter att driva småskaligt hållbara jordbruk eller insatser för att

påverka klimat- och miljöfrågor, teman som är värdefulla för att utveckla biståndets innehåll.

Det finns alltså många skäl till att civilsamhället med sina erfarenheter, kontaktnät och partners är en viktig samarbetspartner för Sida och det svenska biståndet.

MULTILATERALT BISTÅND

Det är svårt, rent av omöjligt för ett enskilt biståndsland att utrota fattigdom och ge den hjälp som behövs i katastrofer. Med det gemensamma internationella biståndet, som FN och EU koordinerar mellan sina medlemsländer, får de enskilda länderna hjälp att göra mer och nå fler.

Pengarna som FN och EU använder i bistånd kommer från medlemsstaterna. Även Sverige som medlem i FN och EU bidrar med pengar till det bistånd som ges genom de båda organisationerna. FN:s biståndsbudget bygger på medlemmarnas bidrag på frivillig basis. Inom EU är Sverige med och beslutar hur stor budget EU ska använda för internationellt bistånd. Sverige och de andra medlemmarna bidrar till budgeten med avgifter som varje medlemsstat betalar till EU. Sverige får tillbaka en viss del av avgiften genom olika bidrag och liknande. En del av medlemsavgiften går till att finansiera EU:s bistånd.

Trots att gemensamma insatser genom FN och EU kan vara ett effektivt sätt att få ut mer bistånd per krona har flera länder i Europa och inom EU dragit ner på sitt bistånd. Det egna landets biståndspolitik, som styrs av politiska beslut och

budgetramar, påverkar hur mycket pengar landet ger till FN och hur stor biståndsbudget landet är berett att driva på inom EU. Sverige är visserligen fortsatt en av de större givarna till FN men bidragen minskar. För FN är det en svår utveckling när tidigare föregångare och pådrivare väljer att minska sitt stöd. Det påverkar också andra länder att inte öka sina bidrag till FN.

UD ansvarar för samarbetet med de multilaterala organisationerna, men Sida samarbetar också med dem i genomförandet av olika insatser. Av Sidas budget är FN med sina olika organ den största mottagaren. Av Amirs hundralapp som Sida använder går omkring 30 kronor till FN-organen, 10 kronor används till bistånd genom främst EU och utvecklingsbankerna som Världsbanken.[18]

EU

EU arbetar precis som Sida med utvecklingssamarbete och humanitärt stöd i krig och katastrofer. Mycket av biståndet går till infrastruktur och digitalisering, hälsa och utbildning, klimatarbete och insatser för att stimulera arbete och ekonomi. I det humanitära arbetet ger EU stöd till akut nödhjälp och insatser för att lindra effekterna av kommande katastrofer. Att stärka lokala samhällens förmåga att stå emot framtida kriser minskar framtida kostnader och människors lidande och utsatthet. En viktig roll för EU i biståndsarbetet är att samordna EU-medlemmarnas stöd i katastrofinsatser.

Hittills har Europa gett mest bistånd i hela världen om man lägger ihop ländernas eget bistånd med det gemensamma biståndet från EU-budgeten.

EU ska snart klubba en ny plan och budget som ska gälla för de kommande sju åren med start 2028. Då kan nya frågor komma att prioriteras beroende på vad politikerna fattar för beslut. Europeiska rådet, där Sveriges statsminister med sina kollegor från de andra EU-länderna samlas, beslutar om EU:s bistånd på en övergripande nivå. De riktiga prioriteringarna bestäms sedan i budgeten och beror på hur stor budget som kan användas till EU:s bistånd.

Beslutet om EU:s bistånd mer konkret fattas av EU:s politiska råd, som antar budgeten, och EU-parlamentet, som godkänner den. Alla medlemsländer har representanter i Europeiska rådet genom sina respektive EU-kommissionärer. För Sverige är det Sveriges kommissionär och våra EU-parlamentariker som är med och fattar beslut om nivån och innehållet i EU:s bistånd. Det är alltså våra svenska politiska representanter som tillsammans med de andra medlemmarna förbereder och beslutar hur EU:s bistånd ska se ut.

När budgeten är klubbad börjar arbetet med att genomföra planerna. EU har kontor i sina samarbetsländer, en sorts EU-ambassad. Varje kontor ansvarar för att ta fram en plan på hur de ska arbeta tillsammans i mottagarlandet för att genomföra förändringarna som biståndet syftar till. EU samarbetar också med olika myndigheter i landet för att gemensamt med dem hantera biståndet.

När EU arbetar med bistånd måste det alltid ske i samverkan med det land där biståndet ges. En annan väg för EU är att ge pengarna till samarbetsorganisationer som finns i landet. Det kan vara ett FN-organ eller en organisation från civilsamhället som genomför projekt med EU-medel. Organisationer som arbetar med EU-pengar i ett projekt behöver finansiera en del av projektet själva. Storleken varierar mellan 10 och 50 procent. Det beror på vilken typ av projekt som ska göras och vilken typ av biståndspengar det handlar om. Olika stöd har olika administrativa kriterier. Det påverkar storleken på hur mycket finansiering som EU kan bevilja och vad som krävs av samarbetspartnern.

Svenska organisationer och lokala samarbetspartners kan söka finansiellt stöd till biståndsprojekt via EU för verksamhet både inom Europa och till länder världen över.

När ett större antal flyktingar kom till Sverige 2015 fick till exempel Rädda Barnen EU-bistånd för sitt arbete med att ta emot flyktingar i Malmö. Det mesta av biståndspengarna har annars gått till arbete inom den internationella verksamheten utanför EU.

> *Under många år var jag med och ansökte om pengar till olika projekt runt om i världen för att göra det möjligt att göra mer för fler barn.*
>
> *I Thailand arbetade Rädda Barnen i början av 2010-talet med biståndspengar från EU för att stödja människor i gränstrakterna i norra delarna av landet. Behovet av*

humanitär hjälp och stöd till flyktingarna från Myanmar var stort. Rädda Barnen arbetade här med fokus på barnen och deras rätt till skydd och tillgång till utbildning.

Med hjälp av pengar från EU och egna insamlade medel arbetade Rädda Barnen i ett större program med utbildning och trygga platser för lek och stöd till barn i Cox's Bazar i Bangladesh. Det arbetet byggde Rädda Barnen sedan vidare på när "Musikhjälpen" beviljade pengar för bättre skydd mot övergrepp och trafficking i lägret, som jag beskrev i förra kapitlet.

EJ-YMCA[19] *arbetade flera år för att stärka palestinska tonåringar, mest pojkar, när de släpptes från israeliska fängelser.*[20] *Under tiden i fängelset var det inte tillåtet för barnen att få besök av vare sig anhöriga eller representanter från hjälporganisationer. När pojkarna släpptes behövde de ofta stöd för att kunna återgå till ett normalt vardagsliv. Rädda Barnen fick pengar från EU under flera år för att stödja EJ-YMCA i deras arbete med pojkarna. Många, framför allt de yngre, kunde slussas in i skolan igen efter en tid, men inte alla. Vid ett av besöken mötte jag en glad tonåring. Han hade varit borta för länge för att kunna slussas in i sin tidigare skola. Alternativen var få men nu hade han precis fått veta att han accepterats som praktikant hos en affärsman som sålde kylskåp. Med stöd från teamet till både praktikant och arbetsgivare hade en ny väg öppnats med arbete och en inkomst, och inte minst en annan syn på sig själv.*

EU samarbetar också med organisationer som kan genomföra projekt som EU och samarbetsländerna har identifierat som viktiga men där någon behöver tillföra kunskap och göra arbetet. Save the Children i Kosovo blev tillfrågade om ett sådant uppdrag.

EU sökte en partner som kunde hjälpa kommuner att arbeta förebyggande så att kvinnor och barn inte hamnade i ytterligare fattigdom efter åren med covid 19-pandemin och de nedstängningar i samhället som rådde då.

EU:s kontor i Pristina kände till Save the Childrens arbete med landets kommuner och stöd till barn och deras familjer för att stärka det sociala skyddssystemet. EU hade tillsammans med myndigheterna sett att det troligen skulle bli svårt för fattiga kvinnor och deras barn efter pandemin. Det var troligt att de skulle hamna i en ännu mer utsatt situation. EU var därför intresserad av att stödja förebyggande insatser för att försöka förhindra att fattigdomen ökade, stärka människors rättigheter och erbjuda sociala skyddstjänster som skulle hålla hög kvalitet.

EU såg att Save the Childrens erfarenheter med att utbilda personal inom kommunerna och arbeta med barn och deras familjer var relevant. Save the Children i sin tur såg att det var en bra möjlighet att föra över ny kunskap till anställda inom kommunerna och samtidigt stärka kvinnors och barns rättigheter. Samarbetet påbörjades där Save the Children blev uppdragstagare åt EU utifrån den plan de presenterat och som EU godkänt.

I det internationella biståndet genom EU bidrog Save the Children till att utöka det sociala stödet för de mest behövande: kvinnor som utsatts för våld i hemmet, barn i riskzonen, barn och personer med funktionsnedsättning och äldre och fattiga familjer. Representanter från myndigheter och nationella institutioner fick utbildning i hur lagar, regler och budget kunde utarbetas för att bli mer jämställda. Organisationer inom socialt arbete, myndigheter och privata institutioner stärktes och samarbetet utvecklades mellan dem. Stödet till de mest behövande var inte längre så splittrat och det blev enklare för människor att både söka och få hjälp. Resultatet var tydligt: Fler utsatta familjer fick stöd, och fler kvinnor och barn fick skydd. Det blev lättare för människor att få hjälp från kommunen, och myndigheterna blev bättre på att möta deras behov. En kvinna som flytt från våld fick snabbare rådgivning, skydd och stöd att hitta arbete. En familj som hade det svårt med pengar och behövde stöd för sina barn fick hjälp fortare.

FN

FN har en koordinerande roll i arbetet med flera frågor som direkt och indirekt rör bistånd genom utvecklingssamarbete och katastrofbistånd.

Den gemensamma handlingsplanen för hållbar utveckling, Agenda 2030, antogs av FN:s medlemsländer 2015. Med sina 17 mål syftar Agenda 2030 till att utrota fattigdom, stoppa klimatförändringar och skapa fredliga och trygga samhällen.[21] Alla medlemsländer ska, tillsammans med olika aktörer, företag, forskare och civilsamhälle, verka för att nå alla mål i

Agenda 2030. Det internationella biståndet bidrar till att förverkliga målen. De som har längst väg att gå ska få hjälp först. FN:s stöd ska ges till de fattigaste länderna. Agenda 2030 är inte juridiskt bindande men FN följer årligen upp hur länderna ligger till genom FN:s politiska högnivåforum (HLFP) i New York.

FN arbetar med bistånd globalt och med samarbetsländer där FN-organ arbetar och finns på plats. Några av de största FN-organen som Sverige stödjer eller har gett stöd till är UNDP (FN:s utvecklingsfond), Unicef (FN:s barnfond), WFP (FN:s livsmedelsprogram), UNFPA (FN:s befolkningsfond) och UN Women (FN:s enhet för jämställdhet och kvinnors och flickors egenmakt).

> *När Syrienkriget bröt ut 2011 kom ett stort antal flyktingar under kort tid till grannlandet Libanon. Många var barn i skolåldern men antalet skolor som kunde ta emot barnen var begränsat. Skolväsendet i Libanon drevs med en blandning av egna statliga skolor, som var gratis, och privata skolor, där familjer som hade råd kunde placera sina barn. Det försvårade för de nykomna flyktingbarnen. De statliga skolorna räckte inte till.*
>
> *Den libanesiska staten vände sig till FN:s flyktingkommissariat, UNHCR, som hade representanter på plats i Libanon. I samarbete mellan staten och internationella biståndsorganisationer på plats bidrog UNHCR till att skapa ytterligare utbildningsplatser. Utbildningsministeriet införde treskift för att kunna utnyttja skollokalerna maximalt. De internationella*

organisationerna fick medel för att kunna anställa lärare. Gemensamt med utbildningsministeriet bearbetades utbildningsmaterialet. Med hjälp av FN:s bistånd via UNHCR och organisationernas egna medel för att täcka alla kostnader kunde barnen erbjudas undervisning.

När FN arbetar med bistånd måste det alltid ske i samverkan med det land där biståndet ges. Arbetet kan göras av FN:s organ själva eller i samarbete med myndigheter och civilsamhälle. FN kan inte arbeta om inte mottagarlandet accepterar eller välkomnar det. När Israel förbjöd Unrwa i landet, FN:s organ för stöd till palestinska flyktingar i regionen, påverkade det möjligheten för Unrwa att arbeta i Palestina och Gaza. Israel har, genom ockupationen av Palestina och blockaden av Gaza, kontroll över gränserna till Palestina. Det gör att Unrwa är beroende av israeliska avtal för att till exempel kunna föra in humanitärt bistånd till Gaza och Västbanken.[22]

KATASTROFARBETE

I katastrofer vill och kan många organisationer vara på plats. Hur drar man mest nytta av det engagemanget? FN har en särskild roll i att samordna den hjälp som länder och organisationer ger i katastrofer. På plats i en katastrof när behoven är både akuta och många handlar det om att hitta former för att arbeta mer effektivt och undvika dubbelarbete eller motsatsen, att undvika onödiga brister i hjälpinsatserna.

Tsunamikatastrofen 2004, som drabbade flera länder och deras befolkning men också många svenskar på ett tragiskt sätt, blev

startpunkten för ett mer organiserat samarbete i efterkommande katastrofer.

Internationella organisationer under ledning av FN började samordna sina insatser kring viktiga arbetsområden för att svara upp mot de behov som finns där och då.[23] I praktiken ansvarade en av de närvarande FN-organen, eller en internationell biståndsorganisation, för samordningen inom ett så kallat kluster. Organisationer som arbetar med hälsoinsatser samordnade sig kring sina medicinska insatser. De som arbetar med logistik samordnade distributionen av tält och presenningar och inom klustret för skydd samordnade organisationerna sina insatser för att ge skydd åt barn och arbetet för att motverka våld mot kvinnor.

FN:s arbete med samordning i katastrofer med klustersystemet har fungerat under tjugo år. Men FN behöver ytterligare utveckla och effektivisera sitt humanitära arbete för att bättre anpassa sig till förändringarna i omvärlden.[24] Många länder har dragit ner på sitt stöd till FN och det saknas ofta pengar för att kunna fylla de behov som FN enligt sina medlemsländer ska prioritera.

För att fortsatt kunna rädda liv i akuta kriser vill FN bli snabbare med sina insatser och ge mer inflytande och makt till de som finns och arbetar nära drabbade samhällen.[25]

Att stödja lokalt ledarskap och ge lokala organisationer inflytande och resurser påverkar biståndets effektivitet och kvalitet på ett positivt sätt. Det följer en ganska enkel logik om att

den som finns och arbetar nära människor som är i behov av bistånd också lättare kan se vad som behövs och hur biståndet bäst kan genomföras.

FN:s arbete för att minska fattigdom och agera i katastrofer får stöd via Amirs skattsedel, dels genom UD:s budget, dels genom det direkta samarbete som Sida har med organ inom FN. FN-organ bedriver också insamlingsarbete för stöd till katastrofarbete och mer långsiktigt arbete.

För några år sedan skulle jag gå på fest. Jubilaren undanbad sig presenter men ville gärna att gästerna gav pengar till FN:s flyktingarbete genom en gåva till UNHCR. Nästan samtidigt fick jag samma önskan inför en begravning. Frustrerande, tyckte jag då. FN finansieras av stater och jag är redan med och bidrar genom skattsedeln. Mycket smartare om stödet till FN sker gemensamt via den svenska biståndsbudgeten. Det gör att FN-organen kan ha framförhållning och planera. Så tänkte jag då och undrade samtidigt varför inte pengarna hellre skulle kunna ges till någon av de svenska biståndsorganisationerna. De arbetar med lokala organisationer i länder med flyktingar och där mänskliga rättigheter kränks. Om FN får statligt stöd är det extra värdefullt med organisationer på plats som kan granska FN-stödet och hålla FN ansvarig för att göra ett bra arbete på plats. Mina pengar skulle göra mer nytta genom att komplettera det statliga stödet.

Men det här var några år sedan. Biståndspolitiken har förändrats både i Sverige, Europa och inte minst i USA. Stödet till FN-organen har minskat eller dragits ner till ingenting. Flera

viktiga program har behövt bantas eller läggas ner, vilket fått konsekvenser för miljontals människor.

Kartan har ritats om i ett rasande tempo. Även om jag mycket hellre skulle se att Sverige behöll sina bidrag till FN på tidigare nivåer och tog ledartröjan och drev på för att fler länder skulle göra detsamma, ger jag nu i en anda av protest också bidrag till FN-organ som eventuella födelsedagsfirare vill stödja. Inte mycket till påverkan men jag röstar med fötterna. Både civilsamhällets organisationer och FN behövs för att göra biståndet så bra som möjligt.

EN INSATS STÄRKER EN ANNAN

När man kombinerar många olika insatser ökar möjligheten att var och en av dem blir än mer effektiv. Både FN, EU, det statliga stödet och organisationer från civilsamhället behövs i biståndet. Det fungerar lite som välfärden i Sverige. Barnbidrag, pension, skolmat, läxhjälp, kollektivtrafik och subventionerad sjukvård bidrar till social och ekonomisk trygghet. Det är parallella system i samhället som finns för att skapa mer jämlika möjligheter.

Människor behöver både mat och rent vatten men också möjlighet att skicka sina barn till skolan och få dela sina erfarenheter och åsikter utan rädsla. För att samhällen ska lyckas med att stärka fattiga människor och deras möjligheter att komma ur fattigdom krävs demokratiska processer och rättssystem som gäller lika för alla. Korruptionen i samhället behöver bekämpas och landet få hjälp med bistånd och skuldavskrivningar.

FN:s arbete med att stödja de fattigaste länderna ger större förutsättningar för andra insatser att få effekt. Om landets hälsosystem stärks kan lokala organisationer fylla på med innehåll som annars lätt kommer bort. Genom att visa på behoven för att anpassa mottagningstider och bemötande kan vårdcentralen bättre ta emot också tonåringar som behöver rådgivning om preventivmedel. I utbytet mellan länders myndigheter för att stärka rättssystemet i mottagarlandet har lokala organisationer en roll i att granska och hålla beslutsfattare ansvariga så att minoriteters rättigheter inte kränks.

Att flera aktörer samverkar för att komma åt ekonomisk och social utsatthet är bra. Både skattepengar och gåvor till organisationer behövs för att stärka demokratiska processer och bekämpa fattigdom. Amirs bidrag via skattsedeln tillsammans med Lottas gåva till den svenska biståndsorganisationen gör skillnad.

KAPITEL TRE:

Frågor som skaver

Gör Lottas pengar verkligen någon skillnad? Lotta får information om organisationens arbete som hon stödjer. De berättar genom exempel hur människor har blivit hjälpta, men ändå undrar hon: Hur säkert är det att pengarna kommer fram? Är det inte stor risk att pengarna stannar på vägen och inte når de fattiga?

Amir å sin sida hör att det statliga biståndet minskar. Sverige avslutar samarbetet med många av de fattigaste och mest konfliktdrabbade länderna.[26] Amir är inte helt säker. Bistånd är viktigt men är det alltid bra?

Lottas och Amirs frågor går inte att komma undan. För visst är det med bistånd som med andra verksamheter. Det blir inte alltid helt bra och det blir inte alltid som man hoppas. Lotta och Amir behöver få information om det också, men inte för att spä på tvivel om biståndets värde utan för att bli klokare kring utmaningarna. Hur ska de annars kunna förstå att deras pengar också behövs för att lära sig av misstag? Att ta vara på

kunskap när saker går fel är betydligt mer effektivt än att blunda och köra på.

Lotta och Amir har också rätt att få veta att biståndet gör skillnad även när omständigheterna är svåra. Den raka vägen mellan peng och resultat är inte så rak. Vore det så enkelt klarar de flesta av att hantera problemen. Det är när det är krångligt och krokigt som engagemanget och uthålligheten är viktiga. Det är då biståndet kan spela en avgörande roll också i samhällen med hög korruption.

Att alla insatser inte når hela vägen fram och inte lyckas nå sina mål fullt ut – det utgår jag ifrån att alla som arbetar och har arbetat med bistånd vet. Det vet de som tar emot biståndspengar också. Motsatsen vore orimlig. Att 100 procent av alla mål uppnås till 100 procent i en miljö där samhällsstrukturer inte helt fungerar, där en stor del av befolkningen lever i utsatta situationer och där behoven är större än vad biståndet kan svara upp emot är omöjligt. Jag antar att det inte ens är realistiskt i samhällen med mycket låg korruption, med fungerande kontrollmekanismer och med en befolkning som lever förhållandevis jämlikt.

Så vad är det som kan gå fel på vägen mellan givare och mottagare? Vad är det som gör att allt bistånd inte alltid är så effektivt?

Hjälpinsatser genom bistånd kan förvärra en redan känslig situation. Det kan man se när organisationer väljer att stödja en del av befolkningen men missar att ta hänsyn till att det kan finnas fler som lever under liknande svåra förhållanden och som inte får någon hjälp. Kanske stödjer man ena parten i en konflikt. Spänningar mellan mottagare och de som inte får tillgång till biståndet riskerar att spä på konflikten. Situationen organisationen vill förbättra blir kanske mer instabil, nya problem kommer till och situationen blir svårare att lösa än innan insatsen startade.

> *I början av inbördeskriget i Syrien 2011 kom många flyktingar över gränsen till Libanon. Det fanns inga formella flyktingläger utan de syriska flyktingarna fick själva leta bostäder och fick kontantstöd för att handla mat i den närliggande affären.*
>
> *För den libanesiska befolkningen fanns inget liknande stöd även om det också bland dem fanns människor, vuxna och barn som levde under mycket svåra förhållanden.*
>
> *Det är inte svårt att förstå kritiken. Stödet till flyktingarna sågs som orätt, det fanns fler som också skulle behövt hjälp.*

Om den humanitära hjälpen som utgår från flyktingarnas behov bara riktas till flyktingarna är risken stor att stödet bidrar till konflikter mellan de boende och de nyinflyttade flyktingarna. Ett bra bistånd tar hänsyn till det här. Organisationer som har som mål att stödja flyktingar, till exempel UNHCR,

behöver ha utrymme att avsätta också en del resurser till lokalbefolkningen. På så sätt stärker de även stödet till flyktingarna. 100 procent av pengarna går inte till flyktingarna men kanske 100 procent av stödet.

NEDDRAGNINGAR ÄR VÄL BRA?

Under de senaste åren har det skett snabba nedskärningar av stödet till de fattigaste länderna i världen. 2025 fick de minst utvecklade länderna i Afrika söder om Sahara omkring 75 procent av det bistånd de haft tidigare.[27]

Att bistånd dras ner har hänt flera gånger och kommer säkert att hända i fortsättningen också. Att länder och organisationer behöver göra omprioriteringar är inte konstigt. Det sker och har skett under hela min tid inom biståndet. Förändringar i samhällen och ekonomiska förutsättningar påverkar både statsbudgetar och organisationers insamlingar, det går inte att finansiera allt man möjligtvis tycker är viktigt. Men, tidigare har det funnits en framförhållning i nedskärningarna. Det har gjort det möjligt att planera för hur man bäst kan fasa ut det som inte längre kan finansieras eller om man har tur, fasa in annat stöd.

I och med nedskärningarna i det svenska biståndet har avtal mellan Sida och samarbetspartner avslutats i förtid. Den lokala organisationen, som just lyckats få förtroendet från bostadsområdets ledning för att tillsammans se vad de kan göra åt problemen med skolskjutsarna, får avsluta samarbetet. Stödet till kvinnogruppen som bygger upp grönsaksodlingar stoppas.

Insatserna som planerats och personalen som utbildats för att arbeta mot våld kommer inte igång. Resultatet av planeringen och förberedelserna blir noll.

Förändringarna under de senaste åren har skett med mycket kort tid mellan beslut om neddragningar och genomförande. Det gör det svårt för länder och stora program att anpassa sina verksamheter på ett ansvarsfullt sätt gentemot sina mottagare. Resultatet kanske bäst kan beskrivas som ett tvärstopp i viktiga verksamheter. En tumregel under tiden jag arbetade och inom de i jämförelse mindre insatserna, som jag ansvarade för, var att ge organisationerna två år för att ställa om. För stora program är ordentligt med tid för omställning inte mindre viktigt.

Ett annat problem är att flera länder drar ner på sitt bistånd samtidigt. Det påverkar det egna landets biståndsmottagare och det riskerar också att påverka ländernas intresse att bidra med resurser till FN och EU:s bistånd. USA, som har stött framförallt hälsoinsatser, stängde ner sitt bistånd utan att ge någon tid för omställning. Det här sker samtidigt som trenden under många år med minskat antal människor i fattigdom stannar av. Fattigdomen i låginkomstländerna 2024 var högre än före pandemin (covid-19).[28]

Nedskärningarna i biståndet har fått och kommer fortsatt att få allvarliga konsekvenser för människor och institutioner som fått stöd via tidigare bistånd. Ett väldigt tydligt exempel är hälso- och sjukvården i flera av de fattigaste länderna i Afrika. Men brister syns också genom det minskade stödet till

miljö- och klimatåtgärder, hbtqi-personers rättigheter[29] och till människor som kämpar för demokrati och yttrandefrihet.

Den snabba nedmonteringen är exempel på dålig hantering av gemensamma resurser. Mycket tid och engagemang läggs på den snabba omställningen istället för att mer planerat kunna stödja en utfasning och samtidigt ta vara på erfarenheterna från arbetet som gjorts. Det är också oansvarigt gentemot det bistånd som redan getts. De tidigare insatserna riskerar att inte kunna göra nytta fullt ut. Människor som är beroende av att få sin bromsmedicin eller behöver vaccin till sina barn ställs inför faktum. Möjligheten finns inte längre och alternativ kommer att saknas innan det eventuellt är för sent. Förändringarna som tidigare bistånd bidragit med försvagas.

Argument om att länder inte ska vara beroende av internationellt bistånd för så viktiga funktioner som sjuk- och hälsovård är visserligen helt rimliga. Men omställningen är inte rimlig när den inte sker på ett ansvarsfullt sätt.

GIVARENS INTRESSE?

Att hjälpa andra är något många kan och är riktigt bra på, en färdighet som inte nog kan överskattas. Att ge en banan, pengar eller pantburkar till tiggaren utanför mataffären. Att ge ett lån till släktingen, eller gesten att skänka bort rena kläder och hela prylar till någon som behöver dem bättre. Engagemanget svenskar visade 2015 när ett stort antal människor från Syrien sökte skydd och asyl i Sverige är ytterligare ett exempel.

Enskilda människor agerade medan de professionella behövde mer tid för att få systemen att ticka igång.

I den här typen av konkreta situationer är det relativt enkelt att ge, eftersom mottagaren finns där och behoven är lätta att se. När det handlar om människor en bit bort som inte är familj, som inte är grannar eller vänner – behöver hjälpen ges på ett annat sätt då? Kanske.

Många tycker det är roligt att ge bort saker eller att ge pengar till konkreta ändamål. Motivationen att ge extra pengar ökar när det är enkelt att se att gåvan kommer att ha betydelse och göra nytta här och nu. Det är inte för inte som biståndsorganisationer vill underlätta och visa att de med ”x” kronor kan ge ”y” antal barn nötkräm som räddar liv. Det konkreta visar att gåvan gör nytta.

Det är svårare att se hur bistånd till lagförändringar eller stöd för att öka möjligheten för fler att göra sina röster hörda påverkar den som lever i fattigdom. Mat och överlevnad kopplar vi lätt ihop med fattigdomsbekämpning. Det som inte syns, men som behövs för att hjälpa människor ur fattigdom, kräver mer arbete hos givaren. Lottas och Amirs frågor om biståndet kommer fram till den fattige handlar om det här. Fattigdom handlar inte bara om ekonomisk fattigdom utan handlar också om brist på frihet, inflytande, hälsa, utbildning och säkerhet. Överlevnad är ett nödvändigt och viktigt steg men räcker inte. Att ge pengar till bistånd för att utrota fattigdom är att bidra till bättre levnadsförhållanden och ett värdigt liv.[30] Bistånd ges för att ge människor möjligheter att odla, få dricka rent vatten och

få del av nödhjälp när katastrofen är där, men ges också för att påverka lagar som ger barn rätt att inte bli slagna och stödja byråd där kvinnor deltar på samma villkor som männen.

GE ÖVERBLIVNA GREJER?

I drivkraften att göra gott finns det egna behovet av att leva ansvarsfullt och göra rätt och den genuina viljan att hjälpa andra. Det är inte alltid de här drivkrafterna drar åt samma håll. Eventuellt kan det egna behovet att hjälpa krocka med vad som är den bästa hjälpen för den som ska ta emot. Och för att dra det ytterligare ett varv: att ge kanske innebär att också behöva vara öppen för att ta emot en ny kunskap, en insikt och få en djupare förståelse för hur människors levnadsvillkor hänger ihop.

> *När jag ansvarade för samarbetet med våra partners i Europa återkom frågan om möjligheten att själv få lämna egna leksaker på barnhem. Argumenten var viljan att hjälpa barn och att själv få lämna över sakerna till barnen.*
>
> *Det är fint att vilja dela med sig men leksaker direkt till barn på barnhem är en riktigt dålig idé. Att ge ut adresser till barnhem är ett no-no och tillfälliga besökare på barnhem är inget att rekommendera. Vad ger ett kort besök för de barn som finns i verksamheten? Och vem ansvarar för vilka besökarna är och hur de beter sig vid besöket, eller hur säkra leksakerna är?*
>
> *Jag, som följt upp verksamhet som riktat sig till barn och unga, har gått återkommande kurser kring barns rätt till trygghet*

och skydd. Det var en del av min arbetsgivares ansvar för att försäkra sig om att jag respekterade mottagarnas rättigheter och hade fått reflektera över vad jag får och inte får göra i samband med besöken. När andra har varit med på besöken har de också fått gå en utbildning för att förbereda sig.

De som ringt för att de vill skänka leksaker har fått beskedet att det finns mycket bättre alternativ att visa sin solidaritet på och göra mer långtgående nytta. Det handlar inte om att dölja verksamhet. Allt det här handlar om respekt för de barn som finns i verksamheten, på institutionen eller i den lokala partnerns arbete.

Liknande besked har lämnats till de som ringt och haft kläder de vill skänka för att skicka till Afrika. Det kostar pengar att ansvara för att skicka kläder och se till att de kommer fram på rätt sätt. Det är inte heller nödvändigtvis kläder som saknas. Problemet är mer hur resurserna fördelas för att kunna skaffa sig kläder. Att ta emot kläder kan vara nog så utmanande för en lokal organisation, att få igenom varorna i tullen utan att något försvinner och att se till att kläderna kommer dit de passar. Frakten för att skicka kläder kostar också pengar som kan användas till annat. Därför är det enklare att ge pengar så att den lokala organisationen kan köpa in det som behövs.

Att sälja sina gamla leksaker och kläder för att sedan ge pengarna till en biståndsorganisation är ett säkrare sätt att ge. Både kläder och leksaker som är fina nog att ge bort borde vara lätta att sälja. Pengarna går att ge till insatser som känns angelägna. Det är lätt att göra som Lotta och skaffa information om

olika biståndsorganisationers arbete. Är det viktigt att barn får möjlighet att leka finns insamlingen ”Världens Barn” eller flera barnrättsorganisationer att välja bland. Är det viktigt att arbete sker i Albanien eller i Zambia går det säkert att hitta en organisation som stödjer verksamheten där.

Det är självklart, men kanske inte helt enkelt, att ta till sig att fattiga människor inte automatiskt behöver vara tacksamma och ta emot vilken hjälp som helst. Tror man att all hjälp är bra är det lätt att bli väldigt besviken på biståndsorganisationer och ifrågasätta om hjälpen verkligen gör nytta.

Att vilja ge bort saker där givarlandets behov och intressen är med och styr är ytterligare exempel på dåligt bistånd.

> *Mitt första möte med problemet där givarnas intresse styr var effekterna av USA:s behov av att få en marknad för sitt vete. I Guayaquils centrum fanns det bagerier och vetebröd i vartenda kvarter 1980 när jag och min man kom dit för att arbeta. Tidigare var majs huvudgrödan i landet. Våra kollegor som varit där en period innan oss hade själva fått leta ordentligt för att hitta bröd på vete, för att sedan uppleva den totala explosionen av det vita brödet.*

Ett annat lands behov – hur välvilligt det än må vara – snedvrider marknaden och skapar beroenden som inte gynnar landets egen kapacitet. Kanske varan i sig inte ens är ett bättre alternativ än de produkter som finns på den inhemska marknaden.

HUR SVÅRT KAN DET VARA?

Är det inte en massa onödigt krångel med allt det som biståndsorganisationerna håller på med? Hur svårt kan det vara att avsätta tid och ta hand om en insamling och dela ut pengarna själv? Pengarna skulle gå direkt till den som behöver utan mellanhänder och kostnader på vägen. Kanske skulle det till och med bli bättre att göra det själv än att ge till en organisation?

> *Jag tror att det var tidigt under 2016. Jag fick ett samtal från en kvinna som hade engagerat sig för syriska flyktingar i Grekland. Nyheterna rapporterade om de stora brister som fanns för att ge flyktingarna mat och uppehälle. Kvinnan ville hjälpa till och hade startat en egen insamling och åkt till Grekland. Med ett stort engagemang för människorna som hamnat i en extremt utsatt situation ville hon hjälpa dem direkt. Insamlingen hon startat hade gett mycket mer pengar än hon kunnat ana innan hon satte igång. Det var många utanför hennes vänkrets som lockades av möjligheten att stödja initiativet och slippa alla extrakostnader. De var nöjda med att hon åkte iväg och använde pengarna på bästa sätt.*
>
> *Men nu hade hon ringt Rädda Barnen och ville få hjälp. Det var för mycket och för svårt att själv kunna ge ett klokt stöd. Det hon mötte i Grekland var mer komplicerat. Hon saknade kontaktvägar och såg små möjligheter att på ett ansvarsfullt sätt förmedla alla pengarna hon samlat in.*

Samtalet kom till mig. Inte som privatperson förstås utan som ansvarig för svenska Rädda Barnens arbete i Mellanöstern och Europa. Kvinnan tyckte det var bättre att vända sig till en organisation som redan arbetade i Grekland med flyktingarna och som dessutom arbetade både i Syrien och i grannländerna där. Om vi kunde ta emot pengarna skulle de kunna göra mer nytta och bidra direkt i det pågående arbetet. Jag kunde förstås bara ödmjukt tacka för förtroendet och glädjas åt hennes insikt och goda ansvar gentemot de givare som gett henne pengar.

Det är lätt att tänka att bistånd kan utföras av vem som helst. Kanske går det bra med egna initiativ. Pengarna kan ges till behövande och insatsen har betydelse för både den som ger och den som tar emot. Solidaritet och engagemang är viktigt. Men det är inte enkelt för enskilda individer att agera så att pengarna kan göra maximal nytta.

Välgörenhet spelar roll men kan inte ersätta professionellt bistånd. Att ändra villkoren för människor i fattigdom så att de har bättre förutsättningar att agera, att stödja mänskliga rättigheter och värna demokrati kräver resurser. Att som individ ha tid, kunskap, pengar och uthållighet kan räcka en bit, men att ha en organisations kontaktnät och större kapacitet ökar möjligheterna till hållbar förändring.

GÅR DET TROTS KORRUPTION?

Ett av de stora hindren för utveckling är den allmänt utbredda korruptionen som i slutändan drabbar de som behöver stödet mest. Korruption tar sig många uttryck: komma före i kön, få

ett falskt intyg, sälja varor före andra med liknande produkter eller slippa böter för fortkörning genom att betala en slant. Mutor handlar om att få tillgång till något utan att ha rätt till det. I många länder är mutor en del av systemet i samhället. För att få saker gjorda, behöver pengar läggas emellan även när det inte ska kosta något, som att få ut ett intyg eller få sitt ärende behandlat i tid. Mutor har kommit att bli mer av vardagen i de värst drabbade länderna och de är mer vanliga än ovanliga.

Förskingring är en annan form av korruption, där pengar och saker stjäls genom falska fakturor, fel i bokföringen eller att verktyg och utrustning på arbetsplatsen försvinner.

Korruption förekommer på alla nivåer: bland chefer, anställda, volontärer, konsulter eller mottagare, myndigheter, företag, organisationer och individer. Också inom biståndet.

> *Barn på gatan och barn som arbetade var stora målgrupper när jag arbetade i Centralamerika i slutet av 1990-talet. Barnen behövde ta ansvar för sin egen försörjning och letade därför arbete eller tiggde. Det var ofta svårt att både arbeta och kunna gå i skolan, så många barn prioriterade arbetet.*
>
> *För att hjälpa barnen att få någon form av skolgång startade flera lokala organisationer projekt på marknader där det var många barn som arbetade, både pojkar och flickor. Genom att finnas nära arbetsplatsen var det möjligt för barnen att gå ifrån för några timmars undervisning. Så långt det gick var lärarna på plats när det var lugnare på marknaden och arbetet och föräldrarna inte krävde att barnen fanns tillgängliga för*

att bära varor och hjälpa till i ståndet. Projekten rullade på med goda resultat. Både barn och föräldrar var nöjda med lösningen att barnen fick gå i skola i oanvända utrymmen på marknaden.

Men, i uppföljningen av projekten fanns det en insats där kostnaderna för skolmaterialet stack ut. Pennor och skrivhäften verkade orimligt dyra. Gympaskor för idrottsaktiviteter kostade mer än de skor som gick att köpa i närheten. Den ekonomiska rapporten väckte fler frågor än svar. Vad var det för firma som sålde skolmaterialet? Hade organisationen verkligen letat bland flera leverantörer innan de köpte in materialet eller hade de bara tagit första bästa utan att jämföra?

Misstankarna växte och snart stod det klart. Stället där organisationen köpte sitt material tog mer betalt för sina varor jämfört med andra. Och inte nog med det. Företaget som sålde skolmaterialet till projektet ägdes av två personer inom organisationen som drev projektet. Genom att ta lite extra betalt kunde ägarna få en större vinst. Onödigt mycket resurser från projektet användes för att bekosta materialet istället för att kunna användas till andra saker som också behövdes i undervisningen. Upptäckten ledde till polisanmälan och krav på återbetalning. Samarbetsavtalet avslutades och verksamheten stoppades.

Vad fick det för konsekvenser för barnen som ju i slutändan var de som drabbades värst? Vi hade tur att hitta bra, alternativa samarbetspartners. De kunde inom en kort startsträcka erbjuda barnen möjlighet till fortsatt utbildning.

NOLLTOLERANS

Allt som går att göra ska göras för att undvika att biståndspengar hamnar fel. Nolltolerans gäller sedan många år tillbaka. Det är inte bara givarna som ska skyddas för riskerna och konsekvenserna av korruption. Mer arbete har under de senaste 10–15 åren lagts på att ge deltagarna i insatserna mer kunskap om eventuella risker. De får veta mer om vad de kan kräva och hur de kan rapportera om de misstänker att något inte är rätt. Informationsträffar ordnas och anslag sätts upp om var det finns anonyma brevlådor, både fysiska och digitala. Kontaktlänkar och telefonnummer delas som går till personer att kontakta ifall någon upptäcker eller misstänker felaktigheter.

Alla anmälningar följs upp. Organisationer som får bidrag av Sida och EU måste till exempel också rapportera om de inkomna anmälningarna och vilka åtgärder som görs för att följa upp och förhindra att korruption sker.

Eftersom korruption är en risk behöver biståndsorganisationerna regelbundet följa upp att rutinerna inom verksamheten faktiskt fungerar. Har barnen i lekgruppen information om var de kan vända sig om något händer som de inte är bekväma med? Vet deltagarna i utbildningen hur de eventuellt ska rapportera? Använder organisationen de upphandlingsregler som gäller och stämmer av prisbilden med flera leverantörer? Tillsätts de nya tjänsterna professionellt eller finns det tecken på att den man känner får tjänsten? Får konsulterna utbildning om uppförandekoder och regler kring korruption?

Allt det här arbetet har gjort att antalet anmälda misstankar har ökat, och ökat mycket. Alla anmälningar som kommer in leder inte vidare till polisanmälningar och avslutade avtal. Eftersom det är misstankar som anmäls är en del av anmälningarna just misstankar som sedan, i oberoende utredningar, visar sig sakna grund.

Tvärtemot vad man kanske tror, är ökningen av anmälningar om korruption och oegentligheter ett sundhetstecken. Människor är mer medvetna om att korruption inte är okej. Misstankar går att anmäla. Att anmälningarna kommer från olika håll visar att systemet fungerar. Deltagare och personal känner till hur de ska göra när något verkar fel.

Kommer det inte några rapporter alls om misstänkt korruption och särskilt inte från länder och sammanhang där korruption är vanligt förekommande – då är det fara å färde. Det är en varningsflagga att systemen som ska finnas för att anmäla misstankar inte fungerar. Eller i det värsta scenariot – att erfarenheten av korruption blivit så vanlig att mutor och annat inte är värt att anmäla. Det löpande samtalet om att korruption finns och hur det kan yttra sig blir ännu viktigare för att öka förståelsen för varför det är nödvändigt att rapportera om något inte verkar gå rätt till.

Oavsett system, utbildningar och uppföljning är inte biståndet helt riskfritt. Men det är små summor vi pratar om. Av Amirs hundralapp begärde Sida tillbaka 25 öre från sina samarbetspartners på grund av rapporterad och bekräftad korruption 2024.[31] Det handlar om 2,5 promille av Sidas biståndsbudget.

Om nyheterna rapporterar om en ökning av anmälda fall av korruption inom biståndet är det alltså en framgång. Att människor och organisationer anmäler misstankar och att korruption och oegentligheter följs upp och tas på allvar visar på en ökad kvalitet och transparens för både givare och mottagare inom biståndet

TA RISKEN

Korruption förstör för både människor och samhälle. Det är inget nytt. När gemensamma resurser försvinner i korruption är det den fattige som drabbas mest. Korruption försvagar samhället och minskar möjligheten att också fattiga människor får det stöd de behöver. Arbetet för förändring sker inte i den takt som skulle vara möjlig, utan pengar som skulle ha använts till bra saker hamnar i någons ficka.

Med sådana utsikter kan det låta logiskt att inte arbeta med bistånd i länder där korruptionen är hög. Ett enkelt motargument är att korruptionen drabbar människor i fattigdom och utsatthet värst.

Biståndet har till uppgift att arbeta för att ge fattiga människor möjlighet att förändra sin situation. Stöd till lokala organisationer och människorättsaktivister är troligen ännu viktigare i samhällen med hög korruption. Det är där människor som lever i fattigdom annars riskerar att inte få del av samhällets insatser och stöd.

Det finns förstås all anledning att vara försiktig och medveten om risken för korruption. Men risken är inget försvar för att minska biståndet till människor som lever i korrupta länder.

Organisationer behöver istället budgetera pengar för att kunna följa upp och kontrollera att biståndspengarna används som tänkt. De behöver tid för att utbilda personal och mottagare om hur de ska göra om de misstänker korruption. Det är ett arbete som belastar de administrativa kostnaderna i biståndet men som kan försvaras. Genom att arbeta förebyggande och följa upp går det att arbeta, och göra det bra också i länder där korruptionen är omfattande och där de fattiga behöver stödet mest.

Jag har bott och arbetat i Peru under några år och följt samarbetspartner i landet i mer än 25 år. Under den tiden har fem presidenter anklagats för korruption.[32] Samtidigt har det gått att få till förändringar i landet. Civilsamhället har, med hjälp av bistånd, hittat vägar att driva på nationella systemförändringar till skydd för människor som utsätts för kränkningar.

DEMUNAS är en kommunal service för att stödja barn och ungdomar i Peru.[33] Servicen startade 1992 med syfte att ge bättre stöd till barn som arbetar. Det här var strax efter att Peru skrivit under barnkonventionen och förbundit sig att följa konventionens artiklar. Organisationer tog initiativet till att skapa DEMUNAS och fick igång samarbete med lokala myndigheter över hela landet.

Rädda Barnen var med och initierade verksamheten och gav under 10 år finansiellt stöd och resurser för att utbilda personal och få igång verksamheten i landet. Med tiden breddades insatserna för att täcka familjerättsliga frågor och stöd till barn som utsatts för våld. När Rädda Barnen intervjuade några barn om DEMUNAS berättade de om vänner och släktingar som fått hjälp: en kusin som utsattes för övergrepp, en granne som lämnade sin fru och sina barn utan pengar och bostad, en klasskamrat som behövde hjälp för att hans mamma drack för mycket.[34]

DEMUNAS har nu funnits i över 30 år och hjälpt hundratusentals barn och vuxna runt om i landet. Att initiativet blivit etablerat och hållbart i ett samhälle där risken för korruption är hög visar att det går att arbeta ändå.

Lourdes, som är chef för organisationen Acción por los niños och som gett stöd och följt utvecklingen av DEMUNAS under lång tid, säger att det finns flera avgörande faktorer som gjort och gör det möjligt att verksamheten fortsatt fungerar.[35] *Verksamheten är etablerad och känd bland både befolkning och beslutsfattare. En viktig sak är att det finns en allmän medvetenhet om att DEMUNAS behövs. Problemen som DEMUNAS löser är problem som samhället behöver prioritera och agera på. Och sist men inte minst, arbetet som gjordes tidigare för att se till att DEMUNAS uppdrag finns reglerat i ett rättsligt ramverk. Allt det här gör det svårt att montera ner verksamheten från en dag till en annan.*

Det går att arbeta med mänskliga rättigheter och stödja människor som annars inte skulle få hjälp. Det går också att arbeta så att insatserna blir hållbara och fortsätter efter att biståndet avslutats. Även i länder med korruption och svaga strukturer. Det är DEMUNAS ett exempel på.

KAPITEL FYRA:

Kontroll på pengarna

Min man kom hem efter arbetsdagens slut. Jobbväskan var redan packad inför resan dagen därpå. Vi hade nyligen flyttat till Costa Rica för att arbeta i Centralamerika några år. Krigen, de väpnade konflikterna i Guatemala, El Salvador och Nicaragua pågick. I Costa Rica var det fred och möjligt att bo med hela familjen, men arbetet innebar ständiga resor till grannländerna. När vi nyss hade kommit och tagit över efter kollegor som rest hem, hade det blivit ett glapp. Samarbetsparterna i Guatemala hade inte fått sina senaste utbetalningar. Det hade gått lång tid sedan de senast fått pengar för sin verksamhet och situationen för organisationerna började bli akut.

Det gick inte att skicka utbetalningar den vanliga vägen via banken och vara säker på att pengarna skulle komma fram inom överskådlig tid. Trots att det är en kort distans mellan Costa Rica, där vi hade kontoret, och Guatemala, där samarbetspartners arbetade, var banköverföring en långsam procedur. Att låta samarbetspartner vänta så länge som det

skulle ta innebar en risk i arbetet för utsatta människor i Guatemala.

Det fanns inga andra alternativa vägar att skicka pengar. Min man skulle helt enkelt behöva ta med sig pengarna i väskan när han reste morgonen därpå. Det innebar en stor risk och skulle kunna vara farligt. Men verksamheten i Guatemala var viktig och pengarna behövde förmedlas nu.

Vi ställde jobbväskan i sovrummet för att ha största möjliga kontroll över natten. Tänk om någon anat att vi hade pengarna hemma och planerade för ett inbrott? Väskan stod i närheten av sängen och när jag skulle gå och lägga mig kunde jag inte låta bli. I oron för eventuella säkerhetsrisker inför min mans resa behövde jag få annat i tankarna. Samtidigt hade jag möjligheten att göra något jag aldrig tidigare gjort och troligen aldrig skulle få tillfälle att göra igen. Jag tog det stora kuvertet med kontanter. Sedan sov jag gott med miljonen i madrassen.

Morgonen därpå reste min man. Med kuvertet i sin väska. Han kom fram i god ordning och pengarna kunde ges enligt de avtal som fanns med lokala organisationer i Guatemala.

Det här hände för 40 år sedan. Och det gick bra för både givare och mottagare. Men nej, alla inser att så här ska det inte gå till. Det finns alldeles för stora risker. Kontanter kan lätt bli stulna i bagaget. Och det allvarligaste är konsekvenserna för de som ska ta emot hjälpen ifall de lokala organisationerna inte skulle få sina pengar och kunna fortsätta sin verksamhet.

Då, 1987, var alternativen färre. Nu finns en helt annan kontroll och riskmedvetenhet. Arbete mot korruption och rutiner för personalens säkerhet har också utvecklats. Det finns fler och säkrare sätt att förmedla pengar även i svåra situationer.

90-kontot[36]

Det är lätt att tro, men i Sverige finns inga lagar och regler om vad som krävs av personer och organisationer för att samla in pengar från allmänheten. Vem som helst kan samla in pengar genom sociala medier. Aktiviteter på allmän plats kan kräva tillstånd hos polisen för att följa ordningsreglerna. Men inga andra regler gäller.

Därför är det upp till den som ger pengar att avgöra om det är en seriös insamling eller inte. Men det finns hjälp för att ta reda på det.

När Lotta letade efter en organisation som hon ville ge pengar till, hade de flesta en logga för 90-kontot.[37] 90-kontot garanterar att organisationen kontrolleras av Svensk insamlingskontroll och att hon får information om hur pengarna används. Seriösa biståndsorganisationer som samlar in pengar har 90-konton. Det är en enkel tumregel.

En organisation med 90-kontot har krav på sig att leva upp till vissa standarder. Av Lottas hundralapp ska minst 75 kronor gå till verksamhet. Det har organisationen förbundit sig att följa, annars får de inte tillgång till ett 90-konto eller använda ett Swishnummer som börjar på 90. Som mest får 25 kronor

användas till kostnader som finns för att planera, följa upp och informera om sin verksamhet. Organisationen ska kunna berätta om hur arbetet har bidragit till målen, vilka resultat de kan se av sitt arbete och vilka effekter arbetet har fått.

Låter det mycket med 25 procent till administration? Borde inte i princip alla pengar gå till ändamålet, till de som lever i fattigdom? När Svensk insamlingskontroll gör sina årliga kontroller visar det sig att organisationerna med 90-konton i snitt använder mindre pengar än tillåtet till administration. Bara hälften av maxbeloppet, det vill säga 11–12 kronor går i praktiken till omkostnader. Resterande del, 88–89 kronor, används direkt i verksamheten.[38]

Jag undrar själv om de avsatta beloppen är tillräckliga för att utveckla goda samarbeten och genomföra det som krävs för ett bra bistånd.

Att vara en bra samarbetsorganisation handlar bland annat om att samla in pengar och göra ansökningar för att stödja fortsatt verksamhet och bidra till de lokala organisationernas arbete.[39]

Men det handlar om mycket mer. Det är viktigt att följa upp hur arbetet genomförs och dra gemensamma lärdomar för att kunna utveckla och öka kvaliteten i insatserna. Kostnader för ekonomisk kontroll och revisorers arbete behöver finansieras. Att dela information till de som bidragit med pengar så att givare som Lotta har chans att förstå vad pengarna faktiskt används till och vilken skillnad de gör är också viktigt.

Till detta kommer allt som har med en arbetsplats att göra: personalhantering och rekrytering av nya medarbetare, kontorsmateriel, kompetensutveckling och fungerande arbetsplatser. Det är svårt att fortsätta hjälpa sina partners om man inte ser till att den egna organisationen är stabil.

Organisationerna måste utveckla sina egna system för att kunna ta hand om anmälningar om missförhållanden och hantera misstänkt korruption. Att ha kunskap om regler och se till att personal och mottagare har den information de behöver är också nödvändigt.

Pengar, i praktiken 11–12 kronor men med utrymme att kunna använda mer, behövs för att bekosta den här nödvändiga ”administrationen” och se till att partnerskap med lokala organisationer kan hålla över tid.

> *Det går inte att förändra skadliga sedvanor, som kvinnlig könsstympning, med kortsiktiga insatser. Det visar exempel från Västafrika. Allt arbete för att sätta barns rättigheter på kartan, vinna förtroenden och så småningom stödja de förändringar i kultur och praxis som gjorde att övergreppen faktiskt kunde minska behövde sin tid.*
>
> *I Rädda Barnens arbete mot att använda aga i uppfostringssyfte handlar det också om långa tidsspann. Från arbetet på 1970-talet för att påverka lagstiftning i Sverige till att stödja lokala partners och länder i sitt arbete att ändra lagstiftning och praktik idag. Långsiktigt hållbara resultat är ingen quickfix.*

Om en individ eller en organisation utan 90-konto samlar in pengar måste givaren själv bedöma om det är säkert nog och om arbetet är tillräckligt långsiktigt för att kunna göra bestående nytta. Det är skillnad i tidsspann och uthållighet i att dela ut mat mot att se till att barn har rätt till ett mål mat i skolan.

MINDRE ÄR INTE BÄTTRE

Det finns organisationer som i sin information talar om att de använder (nästan) alla pengar till sin verksamhet. De lyfter fram att det är minimala summor som går till administration. Mindre pengar ska framstå som bättre, att organisationen gör ett bättre arbete och pengarna gör mer nytta.

Vad betyder det att nästan alla pengar går till hjälpbehövande? Hur bekostar de arbetet med kontroll och uppföljning? Har de pengar så att de kan lära och utveckla sitt arbete så att hjälpen som ges kan bli så bra som möjligt? Antagligen är det väldigt begränsat om inga pengar budgeteras för att ta hand om de här arbetsuppgifterna. När saker kostar väldigt lite finns det anledning att fråga sig om det är för bra för att vara sant.

Det är naturligtvis upp till var och en. Var och en som ger pengar till insamlingar bestämmer själv vad som är viktigt att veta om hur pengarna används och hur arbetet följs upp. Är det onödigt att organisationen har system för att följa upp sitt arbete? Är det onödiga mellanhänder att hjälpa sina lokala samarbetspartner att bli starkare och ännu bättre i sitt arbete? Då kan de minimala summorna till omkostnader vara intressanta. Annars måste nog några kronor av biståndet, av gåvan

till insamlingen, gå till att täcka kostnader för att göra arbetet bättre och visa hur pengarna används.

Jag läste nyss boken *Barnen som ville rädda världen* av Marcus Haraldsson.[40] Den beskriver hur det gick till när barn i Sverige samlade in pengar för att köpa mark i Monteverde i Costa Rica. Barn och vuxna engagerade sig och hittade på olika sätt att samla in pengar. Insamlingen växte och bidrog till att skydda regnskogen i Costa Rica. Det var ett lyckat arbete.

Men det är intressant att följa projektet med Barnens regnskog utifrån frågan om administrativa kostnader. I projektet fastslogs att 1 procent av de insamlade medlen skulle gå till omkostnader för insamlingen. Inte mer.

Det skulle naturligtvis visa sig bli en stor utmaning. Mer pengar behövdes för att täcka de nödvändiga kostnaderna. Sponsorer gick in och betalade brevpapper, stencilapparat och tryckkostnader för certifikat som gavs till alla som samlade in pengar. Paret som koordinerade arbetet i Sverige började ta betalt för sina föredrag. På så sätt fick de pengar till porto, kuvert och bensin för sina resor i Sverige när de informerade om projektet och samlade in pengar.[41] I början gjorde de vuxna arbetet med koordineringen helt gratis. Det höll en tid men sedan fick en av dem en viss ekonomisk kompensation för sitt arbete.

Det är inte svårt att se att alla de här kostnaderna var rimliga för att koordinera och sköta arbetet i Sverige kring insamlingen till Barnens regnskog. Det är klart att det behövs pengar för att informera om arbetet. Det är fint att ge återkoppling till de

som bidrar med pengar till arbetet. Det är rimligt att ersätta de som ansvarar för att arbetet kan utföras. Men kostnaderna räknades inte in i projektbudgeten. Löftet om 1 procent gjorde att kostnaderna inte kunde ingå i rapporterna om projektet.

Det vi däremot kan se är att regnskogen finns bevarad och skyddas från skövling. Tack vare barnens engagemang, politiska beslut i Costa Rica och lokalbefolkningens deltagande blev det ett lyckat initiativ. Resultatet hade inte blivit sämre av en budget som hade visat på de nödvändiga faktiska kostnaderna. Hade det skrämt givarna? Eller hade det till och med gett ökad trovärdighet till arbetet med projektet?

REGLER FÖR DE STATLIGA PENGARNA

Alla pengar som staten använder i svenskt bistånd kontrolleras noga. Lika noga som andra utgifter regeringen är ansvarig för.

Riksrevisionen[42], som är en oberoende myndighet, granskar regeringen och Sida varje år. Den jämför hur budgeten har använts i förhållande till de beslut som riksdagen har tagit och kan också själv utvärdera hur biståndet går till. Riksrevisionen har de senaste åren tittat på hur regeringen och Sida har följt upp resultaten och hur Sida arbetar med det humanitära biståndet.[43]

Sida ansvarar för att granska sina samarbetspartners. En organisation som får pengar från Sida måste visa att den har ordning så att pengarna hanteras på rätt sätt och att arbetet kan genomföras som planerat. Sida gör besök och följer upp

organisationens arbete. En oberoende revisor eller revisionsfirma gör årliga stickprov för att kolla upp om rapporteringen till Sida stämmer med det som finns bokfört hos organisationen. Innan Sida ingår nya avtal undersöker de organisationen för att se att det finns system som bidrar till att den kan följa upp och utveckla sitt arbete.

Lokala organisationer som får svenskt bistånd måste också visa att de kan följa samma regler. Det är Sidas samarbetspartners som har ansvar för att den lokala organisationen har den information de behöver för att leva upp till Sidas regler och krav. I slutändan handlar det om att garantera att all verksamhet faktiskt leder till att förändra möjligheterna för fattiga människor att påverka sin situation.

När det händer saker som gör det svårt att genomföra arbetet precis som planerat, måste Sida omgående få information om det. Beroende på vad som har förändrats kan Sida besluta om insatsen kan fortsätta med vissa förändringar eller om arbetet måste stoppas och avtalet brytas.

Sverige är medlem i den internationella organisationen OECD[44], vars biståndskommitté DAC[45] arbetar för att medlemsländernas bistånd ska bli så effektiva som möjligt. OECD-DAC har tagit fram kriterier som ska hjälpa länderna och också underlätta för att jämföra mellan medlemsländernas bistånd.

Med jämna mellanrum granskar medlemmarna varandra och hur väl de genomför sitt bistånd. Sverige granskades 2019 med en uppföljning några år senare. Det stämmer dåligt att Sveriges

bistånd har varit ineffektivt eller ges utan kontroll. Tvärtom. Sverige fick bra betyg i granskningen 2019.[46] En ny granskning av svenskt bistånd görs under 2026. Det blir intressant att läsa resultaten eftersom biståndspolitiken har förändrats på många sätt sedan 2019.

GRATIS KOSTAR – GÅVOR MÅSTE OCKSÅ KONTROLLERAS

Hur är det med helt funktionsdugliga saker som inte längre behövs i Sverige men som andra kan ha nytta av? Är det effektivt bistånd?

En firma ville skänka höj- och sänkbara skrivbord. De var för stora i kontorslandskapen i Sverige och frågan kom ifall någon skulle ha nytta av dem. I Kosovo tyckte vår systerorganisation att arbetsmiljöfrågorna kunde behöva en puff. Höj- och sänkbara skrivbord fanns inte i Kosovo då och kontorslokalerna var tillräckligt stora för att kunna möblera med skrivborden. Företaget hade klart för sig att gåvan medförde en hel del kostnader, som de var villiga att ta. Både allt praktiskt arbete i Sverige och alla transport- och tullkostnader vid leveransen till Kosovo bekostades av företaget.

Jag har tackat ja till köksstommar och inredning som hade fotograferats inför lanseringen av en ny köksmodell. Fotona togs i Litauen där vår systerorganisation gärna tog emot gåvan. Skåpen skulle komma till användning för att uppdatera standarden i köket på flera fritidshem som organisationen arbetade med. Här slapp företaget transportkostnaden eftersom varorna redan fanns i landet.

Även om det är gratis så krävs det en hel del arbete för att ta emot gåvor. Egentligen behövs uppföljning på samma sätt som med annat bistånd. Kommer rätt antal grejer fram i oskadat skick? Finns det budget för att täcka alla kostnader för transport, tull och tillstånd? Hur vill givaren få återrapportering?

Mitt ansvar för skrivborden till Kosovo var att försäkra mig om att de faktiskt skulle användas som överenskommet och att antalet skrivbord som lämnade Sverige var samma antal som organisationen i Kosovo tog emot. I Litauen fanns köken redan på plats i landet. Där hade företaget direktkontakt med vår systerorganisation som tillsammans följde upp att köken kunde tas omhand och monteras som det var tänkt.

Att skicka saker och följa upp kostar pengar. Att skicka pengar kostar också pengar men det är en betydligt enklare hantering. Det är lättare att beräkna kostnaden för överföringen av pengar och få kvitton som kan styrka bankernas transaktionsavgifter och växelkurser.

Så trots att gåvan är gratis kostar den pengar i slutändan. Därför blir det så viktigt att värdera om gåvan ger ett mervärde i jämförelse med att skicka pengar för att täcka samma behov. Givaren behöver fundera kring omkostnaderna. Avstånd, mottagarens involvering och sammanhanget där gåvan landat avgör om det är ett effektivt bistånd eller kostar mer än det smakar.

För att vara säker på att biståndet kommer fram behöver pengarna kunna omsättas i praktiskt arbete. Sida, enskilda organisationer, kyrkor och stiftelser i Sverige samarbetar med många olika aktörer för att nå ut med insatserna. En gemensam strategi som beskrivits tidigare är samarbetet med lokala organisationer.

Erfarenhet av att arbeta i politiskt väldigt svåra situationer och kunskap om hur det arbetet måste göras för att fungera i det givna samhället har stor betydelse för att också kunna nå de som annars inte skulle få del av biståndet.

Är rätten att gå i skola densamma oavsett kön, etnicitet eller ekonomi? Är rätten att delta i samhället densamma oavsett vem du är? Stöd till demokratiska processer och mänskliga rättigheter kräver kunskap och insikt om hur styrning och maktförhållanden ser ut i samhället. Att veta hur resurserna normalt brukar fördelas bidrar till att se vad som behöver förändras.

En ytterligare dimension för att nå ut med biståndet handlar om mottagarnas förtroende. Genom närvaro och delaktighet i samhället finns förutsättningar för lokala organisationer att bygga de förtroenden som krävs så att insatserna kan planeras i närmare samarbete med mottagarna. Det ökar möjligheten för biståndet att nå ut och få effekter bortom själva insatsen.

Sverige har satsat mycket på att stödja lokala organisationer. Inte bara för att göra det möjligt för organisationerna att

genomföra projekt, utan för att få möjlighet att stärka sig som organisation och utveckla sin roll som aktör i sitt land eller sin region.

På det viset har det svenska biståndet varit unikt. Det är endast en handfull länder som har prioriterat att stärka lokala organisationer. De flesta länders samarbete har begränsats till att använda lokala organisationer som utförare av givarens insatser.

En svensk organisation kan vara en god samarbetspartner och lära sig enormt mycket om förutsättningarna och villkoren i landet, komma med nya kunskaper, utmana traditioner och bidra med finansiering men aldrig ersätta den roll en lokal organisation har i sitt eget samhälle.

Det svenska stödet till civilsamhället har en annan agenda. Genom att bli starkare kan lokala organisationer själva arbeta för och driva på förändringar de vill se i sina egna samhällen. Det bidrar till mer långsiktiga, hållbara förändringar som bygger på lokala erfarenheter och bidrar till lokalt ägande.

PROJEKTSTÖD

Tillit och kontroll, flexibilitet och detaljstyrning. Pendeln har svängt fram och tillbaka under mina år inom biståndet.

När lokala organisationer arbetar med bistånd får de ofta stöd till projekt som de presenterar för givaren. Projektstöd ges för att under en bestämd period och med en bestämd summa pengar arbeta mot målen i projektet.

Biståndet behöver visa på resultat för givare och konkretisera vad givarens pengar kommer att användas till eller redan har bidragit till. Det enklaste är att presentera och mäta direkta resultat av enskilda projekt.

Organisationer som beviljas projektstöd finansierar ofta sin verksamhet med ett antal projekt som tillsammans stödjer organisationens arbete och bidrar till målen. En utmaning för givaren är att försöka se helheten även om det egna stödet bara finansierar en liten del av organisationens verksamhet.

> *För ett antal år sedan samarbetade Rädda Barnen med partners i de östra delarna av Europa för att stärka deras kapacitet i att hantera projekt och utbyta erfarenheter mellan varandra. Det fanns ett stort intresse av att lära sig mer om hur andra arbetade för att öka barns möjligheter att delta och göra sina röster hörda. En av organisationerna, CRIC, hade kommit långt i sitt arbete. Det var inte bara så att barn och unga kunde uttrycka sina åsikter inom projekten. De fick också hjälp att dela sina erfarenheter och komma till tals i media och i möten med beslutsfattare. När jag besökte dem vid ett tillfälle höll de på att träna inför en presentation av en undersökning som barn gjort om hur barn upplevde våld. Det var ett känsligt ämne som krävde ordentliga förberedelser. Barnen fick öva sig att svara på vanliga frågor från journalisterna och träna på att bara svara på frågor som handlade om studien de gjort och inte personliga frågor som kanske skulle komma. Det här arbetet fick stor uppmärksamhet. Allmänheten fick via media höra vad barn tyckte om saker som angick dem.*

CRIC hade också utvecklat relationer med beslutsfattare för att de skulle lyssna mer på barn och unga. Det hela hade börjat i liten skala. Beslutsfattarna hade begränsat sig och ville veta vad barnen tyckte om ett eventuellt allmänt krav på skoluniformer. Till sin förvåning insåg beslutsfattarna att barnens åsikter var både väl genomtänkta och intressanta att diskutera vidare. Från att ha varit enstaka möten kring några frågor blev konsultationerna en del av processen i beslutsfattandet. En referensgrupp av barn växte fram som konsulterades när frågor bland annat kring skola, boende och fritid skulle upp på beslutsfattarnas agenda.

CRIC:s arbetssätt och resultat var intressanta för de andra organisationerna i regionen. Det kändes angeläget att försöka stödja dem så att de lättare skulle kunna dela med sig av sina erfarenheter. När planeringen med våra partners startade för att ge dem ett utökat organisationsstöd så att de själva skulle kunna ta ansvar för det regionala utbytet utan att Rädda Barnen behövde initiera det, berättade CRIC att det var intressant men att de redan hade finansiering för utbyte. En annan av deras givarorganisationer tänkte i samma banor och hade just påbörjat ett liknande stöd.

Jag och mina kollegor hade helt enkelt missat att se helheten när vi koncentrerade oss på att planera för projekt och gemensamma teman. Jag borde ha tagit ett större ansvar för att se till att vi som organisation hade bättre kunskap om andra biståndsorganisationer som arbetade med liknande saker i samma länder som vi.

Det hjälpte bara lite att jag hade stor kunskap om projektet kring deltagande som CRIC arbetade med. Det var tur att det fanns ett uppbyggt förtroende mellan givare och mottagare så att vi inte riskerade dubbelfinansiering för liknande arbete.

STRATEGISKT STÖD

Erfarenheter hos Sida och en del av de internationella biståndsorganisationerna har visat att detaljstyrning inte alltid gör att biståndet blir bättre. Det är lätt att invaggas i tron att projektstöd alltid ger bättre kontroll jämfört med stöd som ges till organisationen för att de själva ska ansvara för att styra sin verksamhet och ta fram och genomföra sin strategi.

I början av 2020-talet bad Sida att de svenska biståndsorganisationerna som hade långa avtal med myndigheten skulle ställa om sitt stöd till sina lokala partners. Sida ville se fler avtal där samarbetet mellan svenska organisationer och lokala organisationer byggde på stöd till organisationerna och deras strategier och inte stöd till enstaka projekt.

Tanken med kärnstöd, som det kallas, är att göra det lättare för lokala organisationer att styra sitt arbete och göra prioriteringar med syfte att stärka organisationen och arbetet i det egna landet. Genom att samarbeta med organisationer som delar övergripande mål och värderingar blir relationen mer jämlik. Relationen mellan givare och mottagare baseras mer på stöd och utbyte runt gemensamma utmaningar än på kontroll.

Biståndet genom kärnstöd går till mottagaren som bidrag till organisationens hela budget. Genom att ge den lokala organisationen ansvar för fördelningen av pengarna kan den styra sitt arbete och finansiera sådant som kan vara svårt att få annan täckning för. Administrativa kostnader och kapacitetsutveckling finansieras till exempel sällan fullt ut genom projektbudgetar. Kärnstöd kan också minska arbetet som måste läggas på planering och rapportering. Organisationen gör inga separata rapporter enligt givarens mallar, som annars ofta är fallet i projektplanering och hantering. Istället får givaren del av de rapporter som organisationen ändå tar fram för att rapportera till sin styrelse och myndigheter i landet.

Kommentarer om att kärnstöd är villkorslöst och kan hamna var som helst inom organisationen stämmer väldigt dåligt med mina erfarenheter. Att ge kärnstöd är raka motsatsen till fria pengar. För att ge kärnstöd krävs att givaren har god kunskap om den lokala organisation som ska ta emot stödet. Det krävs stor tillit och öppenhet från båda organisationerna för att blotta utmaningar, brister och behov i den egna organisationen.

Uppföljningen fokuserar på resultaten av all den verksamhet som organisationen genomför. Leder arbetet till målen för verksamheten eller behöver något ändras på vägen? Genom att ta del av hela organisationens plan och rapportering är det lätt att få överblick över organisationens totala verksamhet och ekonomi, hur organisationen styrs och vad som utgör utmaningarna framöver. Kärnstöd bygger på ett fördjupat, mer likställt samarbete.

När jag skrivit på avtal om kärnstöd med partners har samtalen handlat mycket om kvaliteten i arbetet och ansvaret för att utveckla barnrättsarbetet. Det har handlat om hur svenska Rädda Barnen arbetat med lokalt engagemang, styrelsearbete och finansiering av verksamheten. Vi har också utbytt erfarenheter för att utveckla påverkansarbetet och visa på de praktiska insatserna för att förverkliga barns rättigheter på hemmaplan och internationellt. Samarbete och en mer likställd relation där givarens behov av information och mottagarens rätt att leda och prioritera sitt arbete respekteras. Det ställer inte mindre, men andra krav på organisationerna.

Kärnstöd tappades bort i perioder när stora givare ansåg att detaljstyrning var det säkraste sättet att ha kontroll på biståndet. Det trots att utvärderingar pekat på motsatsen.

För organisationer som lever med snåla projektbudgetar riskerar kapaciteten att holkas ur. Istället för att bygga upp resurser för att kunna driva arbete för förändring i sitt eget land begränsas organisationernas arbete till att genomföra projekt. I den sämsta av världar är de lokala organisationernas roll begränsad till att vara utförare av givarens pengar. Projektet kan i och för sig genomföras men organisationen har svårt att ta sitt arbete vidare utifrån sina egna prioriteringar.

Många som arbetar med bistånd menar att kärnstöd och projektstöd inte ska ställas mot varandra. Det stämmer. Små, nya, oerfarna organisationer kan ha svårt att hantera kärnstöd. Kanske saknar de en genomarbetad strategi för hela sitt arbete som gör det svårt att hantera kärnstöd. Kanske är balansen mellan

givare och mottagare för ojämn. För att göra det mesta möjliga och kunna utnyttja kärnstöd effektivt krävs mer jämlika, erfarna organisationer.

KÄRNSTÖD TILL FN

FN samordnar bistånd i globala kriser och katastrofer. För att kunna göra ett så bra arbete som möjligt behöver FN kunna arbeta både strategiskt och snabbt. Sverige har varit ett av de länder som drivit på för att stödet till FN ska vara flexibelt och att FN-organen behöver kärnstöd för att lättare kunna utföra sina uppdrag.

EBA, den svenska Expertgruppen för biståndsanalys, säger att även om det finns kunskapsluckor så är kärnstöd troligen mer effektivt bistånd än öronmärkt stöd, eftersom det ger större handlingsfrihet och möjliggör långsiktig strategisk planering.[47]

Genom att ge kärnstöd har Sverige fått en starkare roll inom FN. Sverige har kunnat driva frågor om mänskliga rättigheter, demokrati, jämställdhet och kvinnors rättigheter genom det strategiska stödet till FN.

Med kärnstöd kan FN fördela pengarna där de bäst behövs och lättare försäkra att viktiga grundfunktioner upprätthålls som underlättar när nya snabba insatser behöver sättas in.

Trots att kärnstöd troligen är mest effektivt och ger givarländer större inflytande, så ökar det öronmärkta stödet. Även från Sverige. Öronmärkta bidrag får endast användas precis till det

som öronmärkningen anger. Det gör arbetet mer uppdelat och mer kostsamt att hantera jämfört med om FN får kärnstöd. Fler FN-organ har dessutom fått mycket mindre stöd under de senaste åren. Att både få mindre effektivt stöd och mindre pengar minskar möjligheterna för FN att utveckla sitt arbete.

Vad är det då som gör att mer av Amirs hundralapp används till öronmärkta insatser?

Genom att ge öronmärkta pengar styr regeringen vad pengarna ska gå till. Det blir därmed lätt att få information och rapporter om resultaten. Det kan låta som ett bra argument för att styra stödet. Det som inte ingår i informationen tillbaka till Sverige är det arbete FN inte kan göra trots att det kanske är viktigare.

KAPITEL FEM:

Arbeta ihop

Att ha kontroll över kronor och ören räcker inte fullt ut för att se värdet av det svenska biståndet. Att se till att pengarna används på rätt sätt är också en del av ansvaret. Det är en svårare uppgift men minst lika viktig för att kunna prata om modeuttrycket på 2020-talet – effektivt bistånd.

För att klara det arbetar Sida och svenska organisationer med lokala organisationer i mottagarländerna.

ATT VARA NÄRA OCH KUNNA GÖRA

Vi möter den fiktiva personen Melinda. Hon arbetar för att människor ska få leva ett värdigt liv. Diskriminering av minoriteter, brist på utbildning och dagliga utmaningar för att klara försörjningen är några orsaker till att många familjer sitter fast i fattigdom. Organisationen hon ansvarar för arbetar för att mänskliga rättigheter ska respekteras och att också människor i fattigdom ska vara en del av samhällsutvecklingen.

I Latinamerika, där Melinda bor, är klyftorna mellan de rikaste och de fattigaste bland de största i världen. Och det har varit så länge. Länderna har historier med år av militärdiktaturer och inbördeskrig. Säkerhet och demokratiska styrelseskick tar tid att bygga upp. Gamla militärdiktaturer har bytts ut mot nygamla typer av våld och makt. Narkotikahandel påverkar säkerheten ända ut i de minsta byarna. Och mitt i allt detta lever människor i daglig kamp för att försörja sig och sina familjer.

Melinda och hennes organisation har arbetat flera år med svenska biståndspengar för att hjälpa människor att få chansen till ett värdigt liv. Hon lever själv nära de människor som i slutändan får hjälp via biståndet. Så vad tycker och tänker hon med sina erfarenheter om det stöd som hennes och liknande organisationer har fått från Sverige?

Melindas kommentarer grundar sig på verkliga erfarenheter. Genom henne lyfter jag teman som är viktiga i biståndet och som återkommit i intervjuer och i samarbetet med lokala organisationer.

Jag kunde förstås ha valt någon som blivit hjälpt genom svenska biståndsinsatser som ciceron istället för Melinda. Fokus för allt bistånd är ju att i slutändan ge människor i fattigdom möjlighet till ett bättre liv. Hade det inte varit läge att här få lyssna på någon av deras röster? Jo, tänker jag, men väljer ändå bort det.

Det finns så fina berättelser som redan delas. De svenska organisationerna har lång erfarenhet av att berätta om personer och händelser där biståndet gjort skillnad.[48] Även Sida delar

bilder av hur biståndet gett individer förändrade villkor och möjlighet att påverka sin situation för ett mer värdigt liv.[49] Berättelserna ger en känsla av mening till varför Lotta ska ge sin hundralapp i bistånd eller varför det i slutändan är värt att det svenska biståndet finansieras med gemensamma skattepengar. Det är en bra motkraft mot kritiken om att bistånd inte gör nytta. Det kanske inte är nödvändigt att upprepa berättelserna här, tänker jag, när organisationerna och Sida själva så bra beskriver resultaten. De är lätta att hitta, läsa och ta till sig.

Här får Melinda istället dela erfarenheter om hur det är att ta emot och förvalta förtroendet att arbeta med svenska biståndsmedel. Mycket av biståndet ges med rätta till lokala organisationer, både via skatt och insamlingar. Hur de pengarna gör bäst nytta i det praktiska arbetet får Melinda berätta.

MOTTAGAREN MÅSTE VARA MED

Alla har behov av att kunna tänka längre än till nästa mål mat. Alla vill kunna påverka det som berör oss mest. Människor som lever i fattigdom och förtryck drömmer om liknande saker som alla andra, oavsett ras, kön, nationalitet, etnicitet, språk, religion eller annan status. Utan diskriminering.

”Vi bor långt ifrån varandra”, säger Melinda, och tänker på relationen mellan Sverige och svenskarna och hennes organisation och landsmän. ”Men vi är samma mänsklighet. Visserligen har vi helt olika förutsättningar och möjligheter till värdigt liv, men vi delar samma grundläggande behov och rättigheter.”

Att fattigdom drabbar olika befolkningsgrupper olika är självklart. Kvinnor och barn är ofta de som drabbas värst. Minoritetsgrupper likaså. Vad som ska prioriteras i biståndsinsatserna för att de också ska kunna påverka sina och andras liv kan inte ske om inte deras erfarenheter och behov finns med i arbetet med bistånd.

Att planera för andra hamnar lätt fel. Både individer och samhälle måste få dela sina erfarenheter och påverka. Genom att lyssna på erfarenheterna kan insatserna anpassas till behoven och därmed göra mer nytta. Om endast män, inte kvinnor, endast vuxna, inte barn, endast majoritetssamhället och inte minoriteter är med, blir det lätt dåligt. Får de däremot vara med vill det lätt bli bra. Låt mig visa två exempel från en annan del av världen.

> *”Varför ska vi sitta och pyssla dagarna i ända? Vi vill lära oss något som ger oss inkomster.”*
>
> *Jag var på tjänsteresa i Jemen och har lämnat Sanaa för att besöka en partnerorganisations arbete i Amran, nordväst om Sanaa. För att komma dit hade vi rest genom områden märkta av den väpnade konflikten. Ju närmare vi kom den större vägspärren, desto mer ökade spänningen i bilen, men vi fick passera utan problem.*
>
> *Jag hade just kikat in i ett rum där de äldre tonårsflickorna hade sin samlingsplats. Det var ingen där men på väggarna hängde fina saker som flickorna gjort. På väg ut mötte jag dem. De ville genast berätta hur besvikna de var över de aktiviteter*

som de erbjudits i centret. ”Pyssel passar de yngre barnen”, sa de. Själva ville de lära sig något som kunde hjälpa dem framåt. De ville få en inkomst, en annan möjlighet i livet.

Verksamheten jag besökte var uppdelad i två center i centrala Amran för att ge barn chans att leka, mötas och få en vardag i all den oro och umbäranden som den väpnade konflikten skapat. Det var ett center för pojkar och ett för flickor. Till centret för flickorna var också äldre tonårsflickor välkomna men helt tydligt hade verksamheten inte anpassats till deras önskemål och behov.

Jag tog med mig flickornas kommentarer för att ta upp med mina kollegor på plats och bättre förstå mer om grunderna. Skulle det vara möjligt att arbeta vidare på ett annat sätt med de äldre flickorna för att bättre svara upp mot deras behov och önskningar? Var situationen i samhället så svår att det var svårt att göra mer än att få till ett säkert ställe att mötas på? Utmanade kanske flickornas önskemål gängse normer och strukturer så att också de som arbetade med flickorna utmanades eller kunde de tillsammans hitta alternativ? Eller fanns det andra bakomliggande frågor kring säkerheten i området som omöjliggjorde inriktade aktiviteter för de äldre tonårsflickorna?

Det är lätt att säga att människor som berörs av bistånd också ska vara delaktiga. I praktiken är det en utmaning.

Jag glömmer inte när jag var med och planerade för ett stort stöd till arbetet i Syrien under krigets första skeden. Kollegorna

hade byggt upp ett bra samarbete tillsammans med de lokala organisationerna, som också deltog i planeringen. En sak behövde vi arbeta mer med – att få en bättre jämvikt mellan pojkar och flickor i aktiviteterna. Siffrorna pekade tydligt på att många fler pojkar än flickor skulle komma att delta.

En samarbetsorganisation i Libanon med fokus på kvinnors rättigheter hjälpte oss med att titta på vår planering och såg ett problem. Trots att vi var många, med många olika erfarenheter som hade varit involverade, hade vi missat en väsentlig sak. I budgeten för programmet hade vi inte tänkt på att det skulle kosta mer för att få flickor att delta. Pojkarna kunde enkelt nås via skolor och aktiviteter ute på gatorna. För flickorna, som hölls inne i hemmet, krävdes dörrknackning – en mer tidskrävande uppgift som vi behövde budgetera personalkostnader för. Misstaget gick att rätta till och erfarenheten fick vi bära med oss.

Tänk så lätt de tappas bort – självklarheterna.

EN GEMENSAM AGENDA

Bistånd handlar om pengar. Pengar behövs. Ändå är det andra saker som Melinda lyfter först när jag frågar vad som har varit viktigt i samarbetet med svenska organisationer.

Det är inte så att pengar är oviktiga. Tvärtom. Pengar har en avgörande betydelse för att kunna genomföra arbete och stödja människor. Lottas hundralapp eller det svenska biståndet genom Amirs skattsedel bekräftar för Melinda och hennes

kollegor att verksamheten för mänskliga rättigheter och demokrati är viktigt. Det visar mottagarna att människor bryr sig om hur de har det.

”Kärnan i internationellt samarbete är det gemensamma engagemanget”, säger Melinda. Melinda kommer tillbaka till att det är de gemensamma visionerna ihop med en ömsesidig respekt för varandras utmaningar som är det viktiga. Samarbetspartner kan inte bara utföra arbete utan behöver också känna stöd i viljan att arbeta för förändringar och engagemang också när arbetet är svårt.

I Nicaragua arbetade en av Rädda Barnens samarbetspartner med ensamstående fattiga kvinnor i Managuas utkant. Samarbetet hade pågått i flera år och kretsat kring både det här arbetet och andra projekt som organisationen drev.

Organisationens strategi för sitt arbete med kvinnorna handlade om att ge dem möjlighet att skaffa en egen inkomst. De fick stöd att själva driva miniföretag för att tillverka och sälja yoghurt. Då, vid millennieskiftet, var yoghurt en ny och eftertraktad produkt. Den gick att tillverka i liten skala utan så mycket omkostnader. Kvinnorna skulle genom sitt arbete öka möjligheten att försörja sig och sina barn.

Arbetet krävde mycket tid och engagemang men gick över förväntan. Kvinnornas inkomster steg. Och inte bara det. Kvinnorna blev bättre och bättre på sitt arbete och självkänslan stärktes. Jag, och framförallt min lokalt baserade kollega Nelly, hade gjort regelbundna besök i bostadsområdet där kvinnorna

arbetade och mötte organisationen som gav dem stöd. Det var lätt att se att verksamheten utvecklades och att kvinnorna själva blev mer och mer självständiga. Vi hade ingen anledning att ifrågasätta stödet till organisationens arbete och strategin de arbetade efter. Samarbetet löpte på.

Det gick bra till en viss punkt, men det började hända andra saker i bostadsområdet. Konflikterna mellan olika tonårsgrupper hade ökat och gängvåldet blev en del av verkligheten för de unga. Det blev extra tydligt när en av tonåringarna i bostadsområdet sköts till döds. Något behövde göras.

Upplägget med mejeriprojektet hade kanske blivit för ensidigt. Det hade gett ökade inkomster och bättre ekonomi för kvinnorna men inte tagit så mycket hänsyn till kvinnornas tonåringar och deras möjligheter framöver.

Organisationen kontaktade Nelly och mig. De skulle inte kunna följa sin tidigare plan och rapportera resultat enligt de mål som fanns i vårt avtal. De behövde få tid att utvärdera, tid för samtal och diskussion med kvinnorna, tid för planering och kursändring. De behövde utrymme att arbeta fram en bättre strategi som också tog med tonåringarnas behov. Kunde vi tänka oss att fortsätta att stödja dem under en period för att ge dem tid att hitta vägarna framåt och stötta kvinnorna på ett bättre sätt?

Vår goda kännedom om organisationen och den tillit vi byggt under år av samarbete gjorde svaret lätt. Organisationen var

stark nog att visa sina svaga punkter. Vi var modiga nog att lita på att det skulle vara värt att ge dem möjlighet att förändra sitt angreppssätt. Kvinnorna behövde fortsatt stöd men på ett sätt som bättre svarade upp mot situationen i bostadsområdet.

Vi hade också, vilket var en förutsättning, pengar som vi kunde använda för att stödja omställningen och Nelly fanns dessutom på plats som dialogpartner. Hade vi haft pengar till den småskaliga mejeriproduktionen men inget mer hade vi aldrig kunnat säga ja.

Tilliten mellan samarbetsorganisationer ger utrymme att vara flexibel och agera. Det är nödvändigt för att kunna anpassa insatser till de utmaningar som finns och de förändringar som hela tiden dyker upp. Särskilt i politiskt känsliga områden där organisationer behöver vara ”streetsmarta” och flexibla för att kunna genomföra ett relevant arbete.

Lottas hundralapp eller det svenska biståndet genom Amirs och andras skatter och avgifter trillar inte ner i svarta hål. En budget för hur pengarna ska användas, pengar som ska redovisas, system för att förebygga korruption och uppföljning så att stödet kommer fram – listan är lång på det som hör till vardagen i arbetet med bistånd. Det finns regler som hjälper till att ha kontroll på det. Det finns också kunskap och rutiner för hur biståndsgivare och mottagare bör agera när saker börjar gå fel och behöver förändras, för att inte bara stoppa arbetet utan istället ta tillvara erfarenheterna och kunna göra bättre.

”Den kraft som funnits i samarbetet med svenska organisationer och likasinnade är speciell”, säger Melinda. ”Även om förhållandena skiljer sig delar vi både värderingar och utmaningar. Det internationella samarbetet hjälper mig och min organisation att utvecklas. Vi får hjälp att se att det går.”

Och jag tänker att det verkligen inte är en ensidig väg. Hur mycket har inte svenska organisationer lärt sig också av sina lokala samarbetspartners. Jag har inte arbetat på Sida men det skulle förvåna mig om inte detsamma gäller där.

ATT GÅ IHOP OCH ÄNDRA KULTURER

Nästan oavsett vilka barn jag kommit i kontakt med under åren, är våldet hemma, att bli slagen, något som ligger högt på agendan. Det har varit och (jag tror mig kunna säga) är en av de viktigaste sakerna barn vill få bort. Aga är inget som ska skyddas oavsett kultur. Aga är våld mot barn.

> *När FN skulle utreda och skriva en stor rapport om våld mot barn[50] började Rädda Barnen, våra partners och andra internationella organisationer, ett intensivt påverkansarbete. Vi hade alla gemensamma erfarenheter från vårt arbete med barn. Vi ville få FN att inkludera aga som en form av våld mot barn. Det skulle ge större möjligheter att få till ändringar i lagstiftning, värderingar och praxis så att fler barn blev skyddade mot våld hemma.*

Att aga kan betraktas som våld var verkligen inte en självklarhet i början på 2000-talet när studien skulle göras. Inte ens bland

dem som själva drev arbete med och för barn. Som svensk organisation hade vi en fördel. Vi hade på sätt och vis mandat att kunna driva på frågan eftersom Sverige med sin lagstiftning från 1979 var det första landet i världen att förbjuda aga. Sverige och svenska organisationer tog sitt ansvar internationellt och blev viktiga röster i att driva på en ökad medvetenhet om våld mot barn. Tillsammans med Unicef och lokala samarbetspartner blev det fler som drev på i frågan om agaförbud.

I Latinamerika arbetade flera svenska organisationer i början av 2000-talet. Vi gick ihop tillsammans med våra samarbetspartners och andra internationella organisationer för att påverka FN-studien om våld mot barn. Vi ville också passa på att dela information och kunskap om hur aga påverkar barn och vad man som förälder och samhälle kan göra istället. Just alternativen i uppfostran var frågor som ständigt kom upp i diskussion med andra.

För att få tillräckligt med röster i FN som röstade för att studien också skulle ta med aga som våld mot barn, behövde så många länder som möjligt vara med och rösta positivt till förslaget. I Latinamerika hade vi gott stöd i länderna där vi arbetade. Däremot hade de svenska organisationerna väldigt begränsade kontakter i Karibien. Undantaget var Unicef som hade representanter och verksamhet i ett antal länder där.

De karibiska länderna är rätt många i antal. De skulle kunna ha betydelse för omröstningen i FN. Ett intensivt samarbete startade med organisationer och deras kontakter med barn och

unga, Unicef och företrädare för länder som visade intresse för frågan.

Oron som fanns bland flera av länderna gällde också i Karibien. Hur skulle det bli om barn inte blev bestraffade när de gjorde fel? Skulle barnen ta över och föräldrarna förlora möjligheten att guida sina barn? Samtidigt fanns nyfikenheten och frågorna om hur man gör om man inte bestraffar.

När det var dags att fastställa rapportens innehåll fanns det tillräckligt med länder som röstade ja. FN-rapporten om våld mot barn tog med aga som en av de former av våld som barn utsätts för.

Rapporten har sedan den blev klar varit ett viktigt dokument i arbetet med att få länder att lagstadga mot aga. Och det har gett resultat. Även om det går långsamt, förbjuder ständigt fler länder all form av barnaga.

”Våra olika kulturer utmanar och gör att vi både vågar och kan prova nytt”, säger Melinda. ”När Sverige fick sin agalag på plats 1979 fanns det inte på kartan att lagstifta om så familjeprivata saker i Latinamerika. Nu har mer än 10 länder i regionen ändrat sina lagar.[51] Vi blir helt enkelt bättre på det arbete vi gör genom att samarbeta och dela erfarenheter, få förståelse för våra svårigheter och bli utmanade”, menar Melinda.

> *”Vi (Save the Children in Kosovo) besöker inte samhällen, genomför ett projekt och går vidare. Vi samråder med barn, deras familjer, samhällsledare och lokala råd för att förstå alla problem eller hinder och utvecklar sedan program som tar itu med dem. Vi bygger förtroende så att våra program blir framgångsrika och genererar verklig förändring.”* [52]

Citatet är taget från Save the Children i Kosovos utgångspunkt i hur de tror att förändring kommer till stånd. Det är en teori och praktik som omsluts av många inom biståndsvärlden. Deltagande i samhällsbygget är en grundbult i det som visat sig vara effektivt bistånd. Mycket i biståndsarbete handlar om att skapa förtroende. Sedan, när deltagarna litar på organisationen, är det lättare att få mer information och verkligen förstå vad som behövs och vad som går att göra tillsammans. Samarbetet med mottagare och lokala representanter leder till mer förankrade insatser och hållbara förändringar som både individ och samhälle tjänar på.

> *Peru är ett land med stor kulturell mångfald. På nationell nivå ser förhållandena bra ut och landet är klassat som ett medelinkomstland. Samtidigt är fattigdomen utbredd både runt huvudstaden och på landsbygden. I Huánucodistriktet, som ligger i de peruanska Anderna, är förhållandena svåra. De flesta familjerna i Huánuco kämpar för att klara sig. De nöjer sig med osäkra arbeten och har små möjligheter att förbättra sina liv. De gemensamma resurserna är också knappa.*

Dricksvatten och avloppssystem fungerar dåligt och saknas helt i de fattigaste områdena.

Bland de mest utsatta grupperna behöver familjerna nödhjälp. Organisationen Paz y Esperanza hjälper familjer med stöd och humanitär hjälp. Men det är ingen bra lösning i längden, varken för dem eller för samhället. Det finns en stor risk att familjerna blir helt beroende av hjälp utifrån när samhället inte kan stötta dem. Det är inte hållbart. Invånarna kan inte förlita sig på nödhjälp utan de behöver förstå mer om hur samhället fungerar för att själva kunna driva förändringar. Genom Paz y Esperanzas arbete får vuxna och barn lära sig mer om sina rättigheter. De får hjälp att prata om sina problem och stöd i hur de kan närma sig beslutsfattarna för att få förändring.

Arbetet för mänskliga rättigheter handlar om att i små steg öka fattiga människors kunskap om vad de kan göra för att förändra sin situation. De lokala organisationerna blir mellanhand. Med sin kunskap och sin förståelse kan de inte bara hjälpa de som sitter fast i fattigdom. Andra i samhället får också hjälp att se mer av hur det egna samhället fungerar.

Att arbeta för att ändra attityder och system som ska hjälpa invånarna har mycket att göra med dialog. När både medborgare och makthavare kan diskutera problemen är det ett första steg för att samhället ska fungera bättre. Bönderna visar på brister i kommunens arbete idag. Beslutsfattarna kan förhoppningsvis göra det möjligt att ändra system och hjälpa fler framöver.

”Utveckling handlar inte om att ge eller ta emot hjälp här och nu”, säger Melinda. ”Utveckling handlar om att starta processer. I slutändan kanske vårt arbete bäst beskrivs som en katalysator. Vi är med och skapar nätverk för att stärka demokratin.” ”För”, fortsätter Melinda, ”det är demokratiska samhällen som kan garantera rättigheter även för de som är mest utsatta.”

Marknaden Roberto Huembes myllrar av liv och intressanta varor. Den ligger i Managua, Nicaraguas huvudstad. För besökare och kunder lockar de fina varorna. Som biståndsarbetare och med möjlighet att besöka marknaden med en lokal samarbetspartner har jag chans att se mer av vad som gömmer sig bakom stånden.

Den organisation som arbetar med barns rättigheter och stöd till arbetande barn började sin verksamhet på marknaden med att dela ut mellanmål och prata med barnen. Ett antal, mest pojkar, hängde runt stånden och försökte hitta småjobb. De behövde få in pengar för att försörja sig själva och bidra till familjens ekonomi. Mat och varor försvann när pojkarna inte hittade tillräckligt med arbete och inkomsterna blev låga.

Mellanmål, hjälp med kläder och annat för att minska stölderna räckte inte långt. Situationen för barnen var och förblev densamma. Försäljarna tyckte inte om att barnen hängde runt stånden eftersom barnens närvaro förstörde deras möjligheter till försäljning. Försäljarna bad om hjälp att få bort barnen som hängde och tiggde och skapade osämja. För barnen, som försökte hitta inkomster och mat, fanns få utvägar. De ville inte lämna marknaden. Där fanns de bästa

möjligheterna att få bära hem en kasse varor åt en kund och tjäna lite pengar.

Organisationens serviceprojekt hade gett dåligt resultat. Nu vände de på kuttingen.

Istället för att försöka få bort barnen från marknaden, provade organisationen en annan idé. Skulle försäljarna vara beredda att prova att "anställa" ett antal pojkar? Genom att organisera upp tillvaron och öka kontakten mellan barn och vuxna kunde det förhoppningsvis bli någon form av ordning på stöket och säkerheten. Försäljarna hakade på. Läget som det var fungerade ändå inte alls, så varför inte prova.

Organisationen fanns där med sin personal och lovade stöttning om det behövdes. Men det dök upp en sak till. I arbetet med att få försäljare och barn med på tåget blev det tydligt att många barn saknade skolgång. De hade inte gått i skolan mer än väldigt begränsat. Arbetet på marknaden var svårt att kombinera med annat.

För att göra historien kort – runt marknaden fanns skolor som skulle kunna ta emot barnen. Efter kontakter och erbjudande om stöd kunde samarbetet starta. Att få gå i skola nära marknaden och inte nära där man bodde motiverade barnen. Dessutom hade de en mer säker inkomst genom samarbetet med försäljarna. Skolgången tog inte bort möjligheten till arbete. Från att ha startat som ett serviceprojekt med utdelning av mellanmål utvecklades insatserna där både barn och närsamhälle involverades och hittade vägar framåt. Försäljarna

var nöjda med det nya lugnet. Bråken och stölderna minskade och barnen, ja, de fick möjlighet att både arbeta och gå i skolan.[53]

”Även om vi i ett projekt arbetar för att komma åt ett avgränsat problem, så behöver vi förstå vad barnen och deras familjer, men även lokala ledare tänker kring sin situation. Då kan vi få en bättre lokal förankring, mer stöd i det vi gör och inte minst större möjlighet att förändringarna kan leva vidare när våra insatser avslutas”, säger Melinda.

Små lokala grupper med barn samlas runt om i länderna i Latinamerika. Grupper med barn som arbetar i Argentina, Bolivia, Colombia, Chile, Ecuador, Guatemala, Mexiko, Paraguay, Peru och Venezuela samlas och får möjlighet att prata med varandra och samtidigt göra saker tillsammans. De diskuterar vad de som barn har rätt till, ordnar gemensam städdag i kvarteret, gör en fruktsallad och funderar kring saker som engagerar. I Colombia har de pratat mycket om fred. Andra grupper diskuterar klimatfrågan och på flera platser har säkerheten på internet blivit ett stort tema.

”I de små grupperna sås frön med budskap om att framtiden börjar idag och barnen och deras anhöriga är del av den. De är förändringens människor och de behöver få se att en annan värld är möjlig”, säger Ioannys, koordinator för MOLACNNATS, som är med och stöttar barnen i detta stora nätverk.[54]

Det kanske inte låter så speciellt, men här handlar det om barn och tonåringar som inte haft möjlighet att se mer än det som är precis framför dem. En dag i taget, ett mål mat i taget. Det är barn som behöver välja arbete före skolan, tonårsmammor som inte får avsluta sin skolgång, migrantbarn som ses som ett hot i samhället eller flickor som inte kan säga som det är när socialarbetaren frågar om våld i hemmet.

MOLACNNATS når också föräldrar och andra vuxna i barnets närhet. För att barnens situation ska förbättras behöver de vuxna få möjlighet att diskutera sina attityder och förhållningssätt gentemot barnen. Resultaten syns inte direkt. Nätverket som fungerat i 35 år ser resultaten över tid. Att få dela erfarenheter med varandra, att få vara med och diskutera samhällsfrågor och vara del av lösningen stärker både individer och samhälle.

Ett aktivt civilsamhälle är nödvändigt för en god samhällsutveckling. Nätverket i Latinamerika med barn som arbetar och tar del av frågor i sitt närsamhälle visar på små men viktiga delar av samhällsbygget.

FÅ STÖD I MOTVIND

Sverige har varit ledande inom internationellt bistånd genom att både ge stöd till insatser och göra det möjligt för lokala organisationer att fungera bättre.[55] Samtidigt är trycket på organisationerna högt i många länder och vardagen för lokala organisationer är inte alltid helt enkel.

I mer auktoritära samhällen krymper det demokratiska handlingsutrymmet och arbete för mänskliga rättigheter, miljöarbete och yttrandefrihet ses som hot. Det drabbar organisationer och människorättsförsvarare i Afrika, Asien och Europa, Mellanöstern och Latinamerika. Det vill säga överallt där svenskt bistånd finns.[56]

Människor som försvarar urfolks rättigheter, hbtqi-frågor eller kvinnors rättigheter kan drabbas av trakasserier och godtyckliga gripanden. Granskning av korruption och yttrandefrihet hotas också och i några fall har det gått så långt som till mord.[57]

Genom begränsningar för civilsamhället i nationell lagstiftning kan myndigheter övervaka vad de anser vara farlig verksamhet. Lokala organisationer blir skyldiga att rapportera sina aktiviteter. Arbete runt sex och samlevnad, genus och hbtqi+ är exempel som har granskats särskilt noggrant. Restriktionerna påverkar organisationernas möjligheter att agera.[58] En systerorganisation till Melinda kan till exempel inte längre arbeta med skolorna som de tidigare kunnat göra.

> *Från att ha arbetat ihop för att försäkra att barn och ungdomar får sexualundervisning har skolornas möjlighet till samarbete begränsats. Sexualundervisning får bara bedrivas om föräldrarna uttryckligen gett sitt samtycke. För många skolor blir det här kravet ett för stort hinder och de tackar därför nej till erbjudandet om samarbete och stöd från den lokala organisationen.*

För att undvika risken att förlora allt sitt arbete kring sex och samlevnad samarbetar organisationen med skolor som trots merarbetet valt att arbeta för att få föräldrarnas samtycke. Organisationen upprätthåller kontakten och samarbetet med de här mer progressiva skolorna. Detta är värdefullt också för andra frågor som kan dyka upp där skolorna och civilsamhället delar gemensamma intressen och kan hitta samarbetsformer.

När det lokala arbetet hindras av olika skäl blir samarbetet med andra organisationer i landet eller i regionen än viktigare. De lokala organisationerna måste lära sig att hantera förändrade förhållanden och kunna planera om. Melinda arbetar mycket med systerorganisationer i hela Latinamerika. De ger varandra stöd och kraft att påverka och hitta andra vägar när lagstiftning och ekonomi hindrar deras arbete. Internationella organisationers stöd och solidaritet är viktigt för att orka också i motvind.

KRAV I RELATION TILL STORLEK

Men vad skaver då hos Melinda? Allt är väl ändå inte bra i samarbetet och stödet från Sverige? Vad blir knepigt i arbetet nära de människor och samhällen som givaren vill vara med och stötta?

Melinda lyfter de ökade oanalyserade kraven på rapportering och uppföljning. Olika givare har olika krav på hur rapporteringen ska göras och hur ofta den ska ske. Oavsett hur stort eller litet stödet är, kan kraven från givaren vara desamma. ”Sällan diskuteras vilken typ av uppföljning som behövs i de

olika projekten eller hur den ska göras", säger Melinda. "Det skulle gå att anpassa beroende på insatsen."

De ökade kraven på lokala organisationer att uppfylla givarnas önskemål tar för mycket tid. Det är inte ovanligt att Melindas medarbetare använder väldigt stor del av sin tid till uppföljning och rapportering, berättar hon. Det påverkar också de medarbetare som egentligen ska arbeta med att genomföra projekten. Som svensk känner jag igen lärares eller sjuksköterskors kommentarer om sitt arbete med administration. Tiden att undervisa begränsas för att hinna med att dokumentera. Sjukhusets dokumenthanteringssystem tar tiden från vården.

Melinda jämför med hur samarbetet mellan hennes organisation och landets företag ser ut. Företagen frågar vad Melindas organisation behöver för att nå målet. När arbetet avslutats ska rapporten fokusera på vad projektet lett till, företagen vill inte ha detaljer om vad eller hur de har gjort. För Melindas organisation blir arbetet med uppföljningen mer flexibel och det kan göras ihop med andra projekt som siktar mot samma mål. Det ger företaget en god bild av vad de har bidragit till med sin finansiering. Företagens tillit är inte naiv, kraven är anpassade till de mindre projekt som företagen finansierar.

Med större projekt eller med många projekt och olika krav är det inte hållbart som det ser ut nu. Melinda tror att lokala organisationer kommer att behöva mer hjälp för att utveckla sina system. Då skulle de kunna klara de högre kraven, utan att det skulle bli så höga personalkostnader.

Idag är den administrativa budgeten oftast begränsad, även från det svenska stödet. Fem till sju procent är vanligt. ”Med lite tur finns det givare som godkänner upp till tio procent av projektbudgeten”, säger Melinda.

Trots att lokala organisationer är så viktiga i biståndsarbetet för så många givare får de inte alltid finansiellt stöd till att göra sitt arbete på ett bättre sätt. Givarna har fullt fokus på projekten, vad som ska göras och vad de leder till. Planerna går ofta att genomföra med hjälp av projektbudgeten men pengar behövs också för att täcka organisationens arbete med nya projektansökningar, för att byta ut gamla datorer, utveckla sitt lärande och ta fram en ny strategi och påverkanskampanj. I bästa fall bidrar de olika projekten delvis till de här kostnaderna så att organisationen kan arbeta vidare med sina frågor också när projektet är slut. Med kärnstöd underlättas finansieringen eftersom organisationen då kan matcha finansieringen med vad de olika projekten bidrar med.

Men hur är det med det där runt omkring, kittet som får organisationer och medarbetare att orka? Även om kärnstöd ger organisationerna möjlighet att utveckla sin organisation är det många eldsjälar och engagerade människor i de lokala organisationerna som ger prioritet till verksamheten framför andra kostnader. Hur ser deras pension ut när de inte längre orkar arbeta? Hur rapporteras och ersätts deras sjukfrånvaro i projektrapporteringen till givaren? Finns det möjlighet att lägga in en årlig löneförhöjning i ansökningar om nya projekt?

Arbetsmiljö och risker i arbetet finns förstås också hos de som bor tusen mil bort. Hur bra är det svenska stödet i att acceptera arbetsmiljökostnader och personalvård?

Det här är på gränsen till teknisk information om kostnader för biståndsarbete. Men den är relevant för frågan om biståndet når fram. Den som inte vet något om hur bistånd fungerar slänger sig gärna med begrepp om att administrationskostnaderna inom biståndet är höga, att pengarna inte når fram eller att pengarna stannar på vägen. Kritikern behöver höra att det är människor och organisationer som gör att Lottas och Amirs hundralappar blir verklighet. Genom deras arbete ges det svenska stödet till de som bäst behöver det. Den som kan mer behöver förmedla en annan kunskap om nödvändiga kostnader för bra biståndsarbete, diskutera och ibland också ifrågasätta den okunniges bild av bistånd.

KAPITEL SEX:

Vad går att göra från Sverige?

Det är lätt att känna uppgivenhet inför läget i världen. Känslor som väcks av nyheter om människors lidande, barns utsatthet och påverkan på klimatet lamslår tankarna och tron att det går att påverka, att förändra. Inte blir det bättre av att veta att det parallellt sker en nedskärning av biståndet i hela västvärlden.

Samtidigt finns det saker som går att göra som har betydelse. Beslut som tas i Sverige och EU påverkar situationen för människor i fattigdom och de organisationer som arbetar för förändringar i samhället så att också fattiga människor ska få möjlighet att förändra sin situation. Vanmakt och uppgivenhet kan utmanas genom de möjligheter som trots allt finns.

Biståndsorganisationer med verksamhet runt om i världen behöver sina medlemmars och givares stöd för att påverka beslutsfattare i Sverige och EU. Lotta är en av dem.

Organisationerna kan hjälpa politiker att bättre förstå att det finns stöd i befolkningen för människor som bor längre bort och för arbete för demokrati och mänskliga rättigheter. Det

finns positiva krafter även i länder där fattigdomen är stor och där svenskt bistånd gör skillnad. Politiker behöver känna stödet att våga använda sitt inflytande över EU:s och FN:s arbete för att fortsatt arbeta för att utrota fattigdom. Beslutsfattare behöver se Amir som tillsammans med andra svenskar tror att bistånd gör skillnad.

Jag är lyckligt lottad. Jag har i mitt arbete haft förmånen att möta människor som trots de omöjliga sammanhangen de lever i ändå bryr sig och agerar. Jag har sett hur frustration och rädsla trots allt inte har hindrat dem. Melinda representerar några av dem. När utrymmet har krympt för att agera har de hittat alternativ. Om landets politik hindrat deras arbete har de inte gett upp. De har sökt stöd hos andra, bett om hjälp och försökt hitta det som trots allt går att göra.

1 PROCENT

Målet att Sverige ska ge 1 procent av bruttonationalinkomsten (BNI) i bistånd har gällt under många år och Sverige har drivit på för att andra länder också ska sikta mot samma mål. Det har inte skiftat beroende på regering utan byggt på gemensamma överenskommelser.

När biståndet beräknas med procent av BNI ökar biståndets storlek när ekonomin går bättre och minskar när den går sämre. I samband med mandatperioden 2023–2026 ställdes det svenska biståndet om och målet ändrades till att vara en fast summa istället för att vara relaterad till BNI. Med en budget i kronor kopplas inte storleken på biståndet till utvecklingen

av den svenska ekonomin. Ett argument för att ändra budgetmålet till kronor var att det är lättare för regeringen att planera och göra prioriteringar med en fast summa. Argumentet gäller inte för alla utgiftsområden som staten har. Satsningen inom Nato, som kommit till under samma mandatperiod, har till exempel budgetmålet i procent.

EU, som är den största biståndsgivaren i världen, har fortsatt sitt mål i procent. EU har ställt sig bakom FN:s mål om att höginkomstländer ska bidra med minst 0,7 procent av sin BNI i internationellt bistånd. Det kan komma att ändras i den nya EU-budgeten 2028–2034.

Sverige lever än så länge upp till FN:s mål, men trenden är på väg att brytas. Biståndet beräknas hamna under 0,7 procent 2028 med de prioriteringar och den budget som är planerad för perioden 2026–2028.[59]

Förutom nedskärningar har det svenska biståndet styrts om. I reformagendan ”Bistånd för en ny era” från 14 december 2023 kopplas det svenska biståndet starkare till svenska utrikes- och inrikespolitiska intressen. Det finns nu en tydligare ambition att koncentrera biståndet till närområdet. Stödet till Ukraina, det stöd som inte räknas som bistånd, finansieras genom neddragningar i biståndsbudgeten.

De gemensamma globala styrmedlen spelar mindre roll för Sveriges prioriteringar inom biståndet. Från att ha varit en av de drivande nationerna i utvecklingen av bistånd har Sverige tillsammans med en del andra länder minskat sina ambitioner.

Storbritannien, Tyskland, Nederländerna och USA har dragit ner på eller stoppat sitt bistånd. Det kommer att försvåra de gemensamma åtagandena inom FN och planen i Agenda 2030 att utrota fattigdomen i världen. De svagaste, fattigaste länderna får mindre bistånd, om något bistånd alls.

I praktiken är det få biståndsländer som faktiskt lever upp till 0,7 procent. Det skulle gå att ta som ett argument för att Sverige inte heller behöver uppfylla det gemensamma målet om 0,7 procent eller hålla kvar vid det tidigare svenska målet om att avsätta 1 procent av BNI till bistånd. Problemet är bara det att när Sveriges ambitioner minskar får det följdeffekter.

När OECD-DAC[60] 2023 följde upp Sveriges bistånd kommenterade granskningsteamet förändringen från 1-procentmålet till en fast budget i kronor med att säga att

> *… detta är ett avsteg från Sveriges långvariga mål att avsätta 1 % av BNI till officiellt utvecklingsbistånd och skickar en negativ signal till partnerländerna i en tid då behovet av och kraven på officiellt utvecklingsbistånd är så akuta. Minskningen av kärnstöd till det multilaterala systemet medför också en risk att Sverige uppfattas som att landet avlägsnar sig från sin värdefulla roll som global aktör.*[61]

Kan till och med Sverige dra ner på sitt bistånd behöver andra länder inte höja eller ens ligga kvar på sina nivåer.

Men har Sverige råd att ge bistånd? Ett svar är ett otvetydigt ja. I alla fall om svenskars stöd till bistånd har betydelse.

Biståndsviljan i Sverige är hög och ligger stabilt över tid. Det visar Sidas årliga undersökningar.[62] Summan insamlade medel till biståndsorganisationer är stor. Samtidigt har frågan blivit mer polariserad: fler vill ha högre bistånd men det är också fler än tidigare som vill minska eller till och med helt ta bort biståndet. Förändringen sker samtidigt som besluten om biståndets inriktning och storlek förändrats. Kanske har det ingen koppling. Sidas undersökning säger ingenting om det.

BERÄKNING AV KOSTNADERNA

All hjälp till andra länder är inte bistånd. Stödet till Ukraina är ett bra exempel. Där går Sverige in med olika sorters stöd varav en del är bistånd. Inom det gemensamma regelverket som OECD-DAC har tagit fram definieras vad länderna kan räkna som bistånd och vad som inte ingår. Genom att räkna på samma sätt går det att jämföra länders prioriteringar och stöd till bistånd och följa hur utvecklingen ser ut över tid.

Idag tillåter regelverket att vissa kostnader utöver det direkta stödet kan rapporteras och räknas som bistånd. Där ingår till exempel räntor på länders skulder och skuldavskrivningar, vissa kostnader för flyktingmottagande i givarländer under det första året och utbytesprogram för studenter från låginkomstländer. Integrationskostnader och resekostnader som sker ofrivilligt eller efter att någon fått avslag på sin asylansökan ska inte redovisas som bistånd.[63] [64]

Här börjar det bli problematiskt. I samband med nedskärningarna i biståndet finns det en risk att kostnader tas med

som inte borde klassas som bistånd. Det gör att nedskärningen eventuellt är högre än vad summorna visar. I Sverige diskuterar vi migration och återsändande av personer som om de är frågor som hör ihop och är del av det svenska biståndet. Vän av ordning kan undra hur finansieringen av migrationspolitik i Sverige bidrar till att nå biståndets mål, att bekämpa fattigdom och förtryck. Det blir svårare att nå målet med bistånd om saker som inte har med det att göra räknas in i det svenska biståndet.

HUMANITÄRT LÅNGSIKTIGT STÖD

Det är nödvändigt att tidigt ge vatten, mat och sjukvård i en katastrof. Alla som arbetat i katastrofsituationer vet att den första tiden är avgörande. Inte bara för människors överlevnad utan också för framtiden. Hur insatserna görs i början av katastrofen påverkar både situationen akut och möjligheterna att bygga upp samhället igen.

Jag som arbetat länge med frågor om barns rättigheter har sett att det är viktigt att tidigt se till att skydda barnen genom att ge dem säkra platser för att kunna leka. Det är också viktigt att se till så att de som är värst drabbade också får hjälp. Det kan inte enbart vara de starkaste, de som orkar gå långt och stå i kö för att få mat som ska hjälpas. Ensamstående kvinnor med barn och personer med funktionsnedsättningar har samma rätt att få del av hjälpen som andra.

Insatser som tar tillvara och möjliggör att lokala organisationer och strukturer involveras från början i katastrofarbetet hjälper

till att bygga motståndskraft och delaktighet. Människor i katastrofsituationer behöver hjälp att få sina röster hörda och påverka insatser för att göra hjälpen så effektiv som möjligt.

Det humanitära arbetet kan lätt framstå som det mest effektiva biståndet. Det är en sanning med modifikation. Att värna den humanitära rätten är självklart men de humanitära insatserna uppdagar inte sällan behov som behöver lösas med åtgärder som har ett mer långsiktigt perspektiv. De humanitära behoven är lätta att se och ta till sig. De mer långsiktiga insatserna är också effektiva även om de kan vara svårare att se.

Politiska beslut som gör det möjligt att arbeta både humanitärt och långsiktigt är viktigt. Att polarisera frågan om humanitär hjälp och utvecklingsbistånd är inte hjälpsamt. Ett exempel där regeringen styrde så att det var möjligt att arbeta både här och nu och med längre perspektiv var i insatserna i Syrien och i grannländerna under strategiperioden 2016–2020. Strategin togs fram strax efter krigets inledande år. Stora flyktingströmmar hade tagit sig till grannländerna Jordanien, Libanon och Turkiet. Både där och i Syrien krävdes internationellt bistånd. Det svenska stödet styrdes av Syrienstrategin.

> *Lokala organisationer fick hjälp att både bygga upp sin kapacitet OCH bistå med katastrofhjälp. Strategin för arbetet i Syrien var unikt. Rädda Barnen kunde ge barn möjlighet till utbildning OCH dela ut mat. Samtidigt. För behoven fanns där, både i Syrien och i grannländerna. Lokala organisationer som delade ut mat och hjälpte till i sjukvården behövde också hjälp att fungera som organisation för att klara sitt uppdrag och*

> *sin nya roll i kriget. Med hjälp av Syrienstrategin var det lättare att planera och genomföra ett bra arbete. Det gick att samordna olika insatser och arbeta på lång och kort sikt samtidigt.*

Idag pågår insatser i krig och katastrofer under lång tid. Effekterna och behoven gör att man räknar med att stödet behöver fortgå upp till tio år. Det kan vara svårt att tänka i inledningen av en katastrof eller i början av ett krig men erfarenheten talar tyvärr sitt tydliga språk. Med tanke på både tidsspann och behov när väl kriget avslutats eller katastrofens värsta effekter är avhjälpta blir kombinationen av långsiktiga insatser ihop med humanitär hjälp på kort sikt mer och mer nödvändigt.

TA ANSVAR

Biståndet är en i världsekonomin väldigt liten, men otroligt viktig strimma som ger förutsättningar för förändring. Inget enskilt initiativ klarar att lösa de utmaningar som världen står inför. Däremot har steg tagits för att gemensamt kunna ta ansvar och agera ihop. Sverige har varit en aktiv medlem i det internationella utvecklingssamarbetet och till exempel tidigt ratificerat flera FN-konventioner om mänskliga rättigheter.

I barnkonventionen, som är lag i Sverige sedan 2020,[65] finns inkluderat åtagandet att bidra med hjälp till länder som inte själva klarar av att genomföra rättigheterna i sitt land.[66]

I Agenda 2030[67] enades länderna, också Sverige, i en tydlig avsiktsförklaring att de som ligger längst från målen ska hjälpas först utifrån ambitionen att ingen ska lämnas utanför arbetet

för att nå målen.[68] Bistånd är en av flera finansieringskällor i stödet för att också de fattigaste länderna ska kunna uppfylla målen i Agenda 2030.[69]

Biståndsländer ska enligt FN:s mål avsätta 0,7 procent av landets bruttonationalinkomst (BNI) till bistånd. Dessutom, för att försäkra att de fattigaste länderna får stöd, ska höginkomstländerna[70] satsa minst 0,15–0,2 procent av BNI i stöd till de minst utvecklade länderna.[71] Det är länder som har låg social och ekonomisk utveckling, extrem fattigdom och svårt att hjälpa sina medborgare när katastrofer inträffar. Situationen i de här länderna gör befolkningen särskilt utsatt.

Inte bara staten har ansvar att agera och uppfylla internationella åtaganden. När ett land inte lever upp till och inte ger prioritet till de allra fattigaste i sin biståndsbudget behöver någon hålla landets beslutsfattare ansvariga. Med stöd av Lottas hundralapp kan organisationen hon stödjer påverka makthavarna att hålla fast vid sina åtaganden, visa på möjligheter och skapa opinion som ger politikerna mod att också tänka på Sveriges ansvar inom internationellt bistånd.

VAD TYCKER DU HJÄLPER MEST?

Jag får frågan av min bordsgranne mitt över bordet. Vi är båda på lunch under en kursdag kring helt andra teman än bistånd. Men som vanligt, när jag presenterar mig och vad jag arbetar med väcks frågor om biståndets värde. Företagssamarbete, handel, utbyten mellan länder och arbete för att påverka klimatfrågor, javisst – men varför behövs bistånd?

Även om jag svarat på frågor om bistånd tidigare hinner jag tänka att det är både lätt och svårt att ge ett kort svar som säger mer än att det är angeläget att påverka så att Sverige håller sina åtaganden och samarbetar på FN- och EU-nivåer för att värna mänskliga rättigheter, demokrati och utrota fattigdom. Att det är angeläget att organisationer kan arbeta tillsammans med människor i utsatta situationer och hålla beslutsfattare ansvariga. Att humanitär hjälp behövs akut i klimatkatastrofer och krig. Att det här behövs tillsammans med allt annat internationellt samarbete för att säkerställa att också fattiga människor får del av landets utveckling och att mänskliga rättigheter respekteras. Andra insatser och samarbeten utanför biståndet har inte nödvändigtvis samma fokus.

Hur biståndet behöver se ut och hur organisationer behöver arbeta för att få till mer systematiska förändringar är ett mycket längre svar och inte läge att gå in på just då.

Det jag skulle velat säga var att bistånd behövs för att visa på behovet att bygga upp mer hållbara system.

I Sverige har vi a-kassan, försäkringskassan, socialtjänsten och subventionerad sjuk- och hälsovård, som ska hjälpa mig när jag drabbas av oplanerade händelser, sjukdom eller kriser. Vi har ombudsmän som granskar samhällets eventuella övertramp gentemot oss som medborgare och våra mänskliga rättigheter. Det är väl integrerat i vårt samhälle även om det inte är alla som lever i den tryggheten som systemen egentligen ska ge. Men för majoriteten är systemet något som finns och som tillhör vår samhällsstruktur till stöd för oss.

När vi som individer däremot tänker bistånd är det lätt att hellre tänka i specifika insatser. Vi attraheras lättare av direktstöd än att stötta system som skyddar medborgarna. Vi är mer biståndsbenägna i katastrofer än i att bidra i långsiktigt förebyggande arbete. Det är lätt att kliva tillbaka till en mer konkret nivå där vi vill se resultat av vår peng och det snabbt. Vi glömmer hur viktigt det är att det finns system som stödjer förändringar och som kan hålla över tid när vi själva behöver hjälp.

Utmaningen för biståndet är att kunna visa på hur viktiga resultaten är när ett land börjar bygga upp mer systematiskt stöd. Självklart är det lättare att både se och visa direkta resultat i enskilda, konkreta stödinsatser än att visa vad som händer när trygghetssystem finns på plats, när attityder förändras och gammal praktik kan bytas ut. Men det gör inte att stödet till trygghetssystemen är ett sämre bistånd. Tvärtom.[72]

Istället går jag och min bordsgranne vidare med den kanske vanligaste frågan som man får om man arbetar med internationellt bistånd: Kan man lita på att pengarna kommer fram? Ja, absolut, svarar jag, lika säker på saken som svaret låter. Om man ger till en organisation med 90-konto så finns det kontroller som följer upp det. Det statliga biståndet har också sina kontroller.

Men, hinner jag lägga till, det beror på vad ”komma fram” är för något. Är det att pengarna kommer direkt till den utsatta människan eller hennes omgivning, eller är det om pengarna kommer till det arbete som görs med syfte att förändra och

påverka beslutsfattare så att situationen som skapar fattigdom ändras? Jag hinner inte krångla till frågan ännu mer. Lunchen är snart slut. Men det skulle vara läge att fråga tillbaka till min bordsgranne, om han är med på att pengarna kommer fram ifall organisationen som bedriver arbetet med fattiga människor använder en del av pengarna till att uppdatera sina datorprogram. Att få bättre ordning på sitt ekonomiska redovisningssystem skulle göra deras arbete mer effektivt och lättare att följa upp. Är han med på att organisationen måste kunna betala hyra för sina lokaler? Tycker han att det är ett svar på att pengarna kommer fram?

Istället landar vi i reflektionen om att vilja bidra trots allt. Om vi inte vågar ge bistånd på grund av korruptionsrisk och svåra sammanhang, då kommer definitivt ingenting fram till de människor som hamnat i kläm.

I frågan om biståndet kommer fram, om pengarna når dem de ska nå, är just pengarna i fokus. Frågan om det är rätt saker som görs är minst lika viktig. Det går att göra en massa bra insatser. Saker som hjälper här och nu, saker som gör att individer får det bättre. Men kanske skulle pengarna varit mer effektivt använda om innehållet varit annorlunda eller om de getts på ett annat sätt. Då borde kanske frågan istället vara om pengarna används på ett ansvarsfullt sätt, om arbetssättet bygger på kunskap och tidigare erfarenheter och om pengarna används utifrån lokala prioriteringar och inte utifrån givarens perspektiv.

Att ta ansvar för svenskt bistånd handlar om att se till att pengarna hanteras rätt. Att ha kunskap om biståndet och biståndspengarna handlar också om att se hur de används och hur bistånd bedrivs i förhållande till samarbetspartners och lokala behov.

ENGAGEMANG

Engagemanget för en rättvisare värld går att visa genom att ge stöd till bistånd. Egna upplevelser kan öka motivationen, men det kan nog gå att omsätta information och kunskap i ett engagemang utan att ha varit på plats. Att helt enkelt ta vara på de informationstillfällen och det material som biståndsorganisationer delar med sig av och själv leta rätt på länkar till poddar, artiklar och tidningar.

Det är mycket man måste veta för att kunna bedöma om bistånd och insatser kan förväntas bidra till positiv utveckling oavsett om det gäller på en övergripande nivå eller i enskilda insatser. Att bedriva bistånd är en profession. Det kräver kunskap och erfarenhet. Men mer än så. För att kunna bedriva bra bistånd behövs politiskt långsiktiga beslut som gör det möjligt för både givarländer och mottagare att kunna planera. Detsamma gäller för samarbetet mellan organisationer, där civilsamhällets samarbetspartner på samma sätt måste kunna planera för sitt arbete och sin ekonomi.

Internationellt bistånd i form av hjälp i humanitära katastrofer och stöd till utveckling bidrar till att göra det möjligt att bekämpa fattigdom. Biståndsarbete, när det är som bäst, bygger

på det som finns av strukturer, samarbete med länder, organisationer och människor som driver frågor för att förändra och förbättra situationen i sitt samhälle. För att kunna arbeta så är det viktigt att identifiera och stödja olika kanaler för att uppnå målet för internationellt bistånd – att stödja fattiga människor i att förbättra sina levnadsvillkor och skapa förutsättningar för att komma ur fattigdom och förtryck.

Givare behöver lita på och ge den typ av stöd som faktiskt hjälper. Det behövs enträgna månadsgivare, avtal som stärker organisationers kapacitet att arbeta i svåra sammanhang, långsiktiga samarbeten som gör det möjligt att arbeta med förändringar lokalt och globalt, resurser att arbeta förebyggande och när katastrofen är där, tillgängliga resurser och kontakter på plats för att bistå i nöden. Praktiskt arbete ihop med påverkan – då kan det lätt bli bra.

Lotta och Amirs engagemang har betydelse. Bistånd behöver medborgarnas stöd för att kunna bedrivas så seriöst och under tillräckligt med tid för att skapa hållbara förändringar. Ju mer Lotta och Amir vet om förutsättningarna för bra bistånd, desto mer kan de se vad som är viktigt i deras stöd till svenskt bistånd. De kan se att deras bidrag faktiskt spelar roll.

TACK

Tack till samarbetspartner och människor i de olika projekt jag följt genom åren. Utan samtalen och utbytet med er hade jag aldrig kommit på tanken att skriva en bok. Genom intervjuer och reflektioner kring dagens bistånd fick jag hjälp att konkretisera erfarenheterna.

Tack till kollegor både på hemmakontor och runt om i världen, till vänner och familj. Ni har funnits där och hejat på både en och flera gånger. Några har läst och kommenterat. Ert stöd har gjort att det faktiskt blev något skrivet och att jag kunde rätta sådant som annars hade blivit fel i texten.

Stiftelsen Längmanska kulturfonden har bidragit med medel till det redaktionella arbetet. Tack för möjligheten att ta hjälp i det redaktionella arbetet och tack till det professionella stödet som lektör och redaktör gett så att det jag vill förmedla kanske går lättare att läsa och förstå.

Genom Kulturhistoriska Bokförlaget har texten blivit bok med möjlighet att nå fler. Tack till förläggare och redaktör för tid, råd och stöd i processen att färdigställa boken.

I slutändan är jag naturligtvis själv helt ansvarig för vad och hur jag skrivit. Likväl, ett stort tack till er alla som på olika sätt hjälpt till på vägen för att kunna dela innehållet vidare.

Mer information och kunskap

TVÅ BÖCKER

Globkom, *Kommittén om Sveriges politik för global utveckling*, SOU 2001:96.

Haraldsson, Marcus, *Barnen som ville rädda världen. En reportagebok om miljöengagemang*. Offside press, 2023.

EN TIDNING

Global Bar Magazine
(Gratis nyhetsbrev)

EN ARTIKEL

Petterson, Jan, Den svenska biståndspolitikens förändring, *Ekonomisk debatt* 52(4), 2024.

TVÅ PODDAR

Global podd
EBA Podcast

Många länkar

UD (http://regeringen.se/) ansvarar för Sveriges förbindelser med andra länder och internationella organisationer och för biståndS- och internationell handelspolitik.

Sida (https://www.sida.se/om-sida) är den svenska myndigheten för internationellt bistånd (Styrelsen för internationellt utvecklingssamarbete) (https://www.sida.se/sa-fungerar-bistandet)

EBA (https://eba.se/vara-dokument/om-oss/). Expertgruppen för biståndsanalys (EBA) är en statlig oberoende kommitté som analyserar och utvärderar svenskt internationellt bistånd.

Riksrevisionen (https://www.riksrevisionen.se/om-riksrevisionen/vart-uppdrag.html) har till uppgift att ta fram fakta om hur statens verksamhet fungerar inklusive biståndet.

Organisationer som får använda 90-kontot (https://www.insamlingskontroll.se/90-konto-organisationer/)

Organisationers webbplatser. Skriv organisationens namn i din sökmotor så får du upp länkar till organisationen.

Nätverk/organisationer som samlar flera svenska biståndsorganisationer:

Concord (https://concord.se/det-har-ar-vi). Concord är en gemensam plattform som följer svensk och europeisk biståndspolitik och tar fram underlag för att både påverka och hålla beslutsfattare ansvariga för att leva upp till Sveriges åtaganden. (https://concord.se/vara-fragor/eus-och-sveriges-bistand) (https://concord.se/10-myter-om-internationellt-bistand)

ForumCiv (https://forumciv.org/sv/om-oss). ForumCiv är en partipolitiskt och religiöst obunden biståndsorganisation med över 180 medlemmar från svenska civilsamhället. (https://forumciv.org/sv/vad-vi-tycker/bistandspolitik)

Globalportalen (https://globalportalen.org/om-oss/) är en samlingsplats för hållbarhet, demokrati och mänskliga rättigheter. Globalportalen drivs av ForumCiv. Nätverket består av över 40 organisationer inom det svenska civilsamhället.

Svenska missionsrådet (https://www.smc.global/om-oss/). SMR består av kyrkor och organisationer i det svenska civilsamhället.

SLUTNOTER

1 Citat Nelson Mandela, tal i London, 2005 ”Overcoming poverty is not a gesture of charity. It is an act of justice. It is the protection of a fundamental human right, the right to dignity and to a decent life” – Nelson Mandela.Today it is 101 years since the birth of Nelson Mandela. #MandelaDay

2 Hämtat från FN:s fattigdomsgräns | Utrikespolitiska institutet (https://www.ui.se/landguiden/svara-ord/fns-fattigdomsgrans/) (https://www.facebook.com/UNGeneva/posts/overcoming-poverty-is-not-a-gesture-of-charity-it-is-an-act-of-justice-it-is-the/2358393420873114/)

KAPITEL ETT: 100 KRONOR

3 2025 samlades 12,3 miljarder kronor in i gåvor och bidrag varav uppskattningsvis 5 miljarder kronor går till internationell verksamhet. GivaSverige (https://www.givasverige.se/kunskap/allmanhetens-givande-okade-tydligt-under-2025-och-fler-svenskar-ger-regelbundet/)

4 Tio år efter tsunamin: Lärdomarna har stärkt internationellt humanitärt arbete | Rädda Barnen (https://press.raddabarnen.se/pressreleases/tio-aar-efter-tsunamin-laerdomarna-har-staerkt-internationellt-humanitaert-arbete-1101174)

5 Gatubarnsprojekt som det hette då. Gatubarn som nyord på första årets nyordslista 1986.

6 Armyr, Ulla. (2002). Utvärderingsrapporter – vad lär vi av dem? En metagranskning av utvärderingsrapporter från projekt för och med barn på gatan. Stockholms Universitet, Institutionen för socialt arbete.

7 Marta Benítez, Global Infancia, Paraguay. Från intervju 7 oktober 2025.

8 Organisationen hade startat och tagit sitt namn efter Sveriges dåvarande statsminister som varit på besök i Centralamerika och gjort stort intryck. (Kuba 1979, Nicaragua 1984). Flera år senare kom de att bli en av samarbetsparterna för Rädda Barnen i samarbete kring projektet med barn på gatan, uppföljning av El Salvadors efterlevnad av barnkonventionen och antiagakampanjen. Ricardo Quiñonez var chef 1996–2001.

9 Inga nya fall efter 16 september 2022 då Ryssland uteslöts ur Europarådet.

10 Exempel: FN:s granskning av barnkonventionens efterlevnad i Sverige. (https://www.raddabarnen.se/globalassets/dokument/medlem--volontar/medlem/verktygslador/barnkonventionen/fordjupning-fns-barnrattskommittes-rapporteringsprocess.pdf)

KAPITEL TVÅ: BISTÅND GENOM SKATTESEDELN

11 Nästan 3 av 4 tycker att det är viktigt att Sverige bidrar till utveckling i fattiga länder. Svenska biståndsviljan fortsatt hög | Sida, Sidas attitydmätning om utveckling och bistånd (https://cdn.sida.se/app/uploads/2025/12/17092911/Rapport_Sida-Opinion-2025.pdf)

12 Stark biståndsvilja bland svenskar | ForumCiv (https://forumciv.org/sv/aktuellt/stark-bistandsvilja-bland-svenskar)

13 Utrikesdepartementet – Regeringen.se (https://www.regeringen.se/sveriges-regering/utrikesdepartementet/)

14 Sida – Styrelsen för internationellt utvecklingssamarbete (https://www.sida.se/)

15 Expertgruppen för biståndsanalys (https://eba.se/)

16 Strategin förlängdes men samarbetet med Rädda Barnen avslutades 2019. Strategi för sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter (SRHR) i Afrika söder om Sahara.

17 Ioannys Padilla, MOLACNNATS, Peru. Från intervju 22 september 2025. (Movimiento Latinoamericano y del Caribe de Niñas, Niños y Adolescentes Trabajadores).

18 Multilaterala organisationer | Sida (https://www.sida.se/sa-fungerar-bistandet/aktorer-i-bistandet/multilaterala-organisationer)

19 East Jerusalem Young Men's Christian Association.

20 https://resourcecentre.savethechildren.net/pdf/4432.pdf, https://press.raddabarnen.se/pressreleases/vittnesmaal-fraan-palestinska-barn-i-israeliska-haekten-fyra-av-fem-barn-utsattes-foer-fysisk-misshandel-3048066

21 Läs om Globala målen – 17 mål för hållbar utveckling (https://globalamalen.se/om-globala-malen/)

22 Vad innebär Israels beslut att förbjuda UNRWA? Och vad innebär det att Sverige stoppat stödet? | Svenska Freds (https://www.svenskafreds.se/kampanj/vad-innebar-israels-beslut-att-forbjuda-unrwa-och-vad-innebar-det-att-sverige-stoppat-stodet/)

23 Klustersystem IASC Cluster Approach.

24 Humanitarian reset Efter 80 år: FN rustar för framtidens utmaningar | Sida (https://sida.se/om-sida/nyheter/efter-80-ar-fn-rustar-for-framtidens-utmaningar)

25 The Humanitarian Reset (10 mars 2025) | OCHA (https://www.unocha.org/news/humanitarian-reset-10-march-2025)

KAPITEL TRE: FRÅGOR SOM SKAVER

26 Tanzania, Mocambique, Zimbabwe, Liberia, Bolivia, Mali, Burkina Faso, Sydsudan, Jemen, Irak, Afghanistan, Myanmar och Kambodja.

27 Biståndet har minskat 2024 och 2025. Osäkerheten inför 2026 och framåt är stor. ODA trends and statistics | OECD (https://www.oecd.org/en/topics/oda-trends-and-statistics.html)

28 Poverty, Prosperity, and Planet Report 2024

29 Hbtqi står för homosexuella bisexuella transpersoner queer och intersexpersoner. (https://www.worldbank.org/en/publication/poverty-prosperity-and-planet)

30 Fattigdomsfällan – Förenta Nationerna (https://unric.org/sv/fattigdomsfaellan/)

31 Årsrapport 2024: Sidas hantering av misstankar om korruption och andra oegentligheter i biståndet (https://cdn.sida.se/app/uploads/2025/12/18151824/62830-Sidas-Korruptionsrapport_2024_webb-1.pdf). 2024 uppgick Sidas återbetalningskrav till totalt 60 miljoner kronor – vilket är cirka 0,25 procent av biståndsvolymen på 24 miljarder kronor.

32 Fujimori, Humala, Toledo och Castillo har fängslats. Alan Garcia begick självmord, anklagad för korruption i en stor byggskandal, Odebrechtskandalen.

33 Defensoría Municipales de Niños, Niñas y Adolescentes (DEMUNAS)", eller direktöversatt "Kommunalt försvar för barn och tonåringar".

34 Putting children's rights on the local agenda: The experience of the Demuna model in Peru

35 M. Lourdes Febres Chirinos, Acción por los Niños. Från intervju 9 oktober 2025. (https://resourcecentre.savethechildren.net/document/putting-childrens-rights-local-agenda-experience-demuna-model-peru)

KAPITEL FYRA: KONTROLL PÅ PENGARNA

36 Svensk Insamlingskontroll (https://www.insamlingskontroll.se/)

37 De som godkänns av Svensk Insamlingskontroll, och granskas av Svensk Insamlingskontroll, kan få ett sjusiffrigt 90-konto hos Plusgirot eller Bankgirot och ett Swishnummer som börjar på 90.

38 Statistik över insamlade gåvor från 90-konto-organisationer (https://www.insamlingskontroll.se/press-statistik/statistik/)

39 Många svenska organisationer tillhör branschorganisationen Giva Sverige för att utveckla sitt insamlingsarbete. Tryggt givande – Giva Sverige (https://www.givasverige.se/tryggt-givande/)

40 Haraldsson, Marcus, *Barnen som ville rädda världen. En reportagebok om miljöengagemang*, Offside press, 2023.

41 Haraldsson, Marcus s. 47–48.

42 Om Riksrevisionen (https://www.riksrevisionen.se/om-riksrevisionen.html)

43 Sveriges internationella bistånd – uppföljning, utvärdering och rapportering | Riksrevisionen, Att rädda liv och lindra nöd – Sidas arbete med det humanitära biståndet | Riksrevisionen (https://www.riksrevisionen.se/granskningar/granskningsrapporter/2024/sveriges-internationella-bistand---uppfoljning-utvardering-och-rapportering.html)

44 Medlemsländer i OECD: Australien, Belgien, Danmark, Finland, Frankrike, Grekland, Irland, Island, Italien, Japan, Kanada, Korea, Luxemburg, Mexiko, Nederländerna, Norge, Nya Zeeland, Polen, Portugal, Slovakien, Schweiz, Spanien, Storbritannien, Sverige, Tjeckien, Turkiet, Tyskland, Ungern, USA och Österrike.

45 Development Assistance Committee, DAC. Medlemsländer i OECD: Australien, Belgien, Danmark, Finland, Frankrike, Grekland, Irland, Island, Italien, Japan, Kanada, Korea, Luxemburg, Mexiko, Nederländerna, Norge, Nya Zeeland, Polen, Portugal, Slovakien, Schweiz, Spanien, Storbritannien, Sverige, Tjeckien, Turkiet, Tyskland, Ungern, USA och Österrike.

46 Biståndet och Sida får bra betyg i ny granskning (https://www.sida.se/om-sida/nyheter/bistandet-och-sida-far-bra-betyg-i-granskning) Ny rapport publiceras i slutet av 2026.

47 Vad är mest effektivt – kärnstöd eller öronmärkt stöd? | EBA (https://eba.se/current/vad-ar-mest-effektivt-karnstod-eller-oronmarkt-stod/)

48 Exempel: We Effect (https://www.weeffect.se/berattelser/), Diakonia (https://insamling.diakonia.se/fundraisers/cykelprojektet), Act Svenska kyrkan (https://www.svenskakyrkan.se/act/det-har-gor-vi/projektexempel), RFSU (https://www.rfsu.se/vad-vi-gor/i-varlden/internationella-samarbeten/), WaterAid Sverige (https://www.wateraid.org/se/berattelser-fran-vart-arbete), Plan International Sverige (https://plansverige.org/vart-arbete/vara-stories), Erikshjälpen (https://erikshjalpen.se/utbildning-i-barnratt/erikshjalpen-rafiki/rafikisteman/skola-och-information/ansura-i-indien-lar-sig-om-miljon-i-barnparlament/), Rädda Barnen (https://www.raddabarnen.se/vad-vi-gor/) och det finns fler organisationer.

49 Berättelser om biståndet | Sida (https://www.sida.se/sida-i-varlden/berattelser-om-bistandet)

50 Resultaten presenterades hösten 2006. 15 länder hade förbud mot aga i uppfostringssyfte. Övriga länder i världen saknade sådan lagstiftning. (https://www.raddabarnen.se/vad-vi-gor/skyddar-barn-mot-vald-och-overgrepp/barnens-varldskarta/)

51 https://endcorporalpunishment.org/global-progress/

52 Kosovo | Save the Children International (https://www.savethechildren.net/kosovo)

53 Armyr, Ulla (2002). Utvärderingsrapporter – vad lär vi av dem? – En metagranskning av utvärderingsrapporter från projekt för och med barn på gatan, 38. Stockholms universitet, Institutionen för socialt arbete.

54 Ioannys Padilla, MOLACNATS, Peru. Från intervju 22 september 2025.

55 Civilsamhället | Sida (https://www.sida.se/sa-fungerar-bistandet/aktorer-i-bistandet/civilsamhallet)

56 Så hotas människorätts- och miljöförsvarare runt om i världen | ForumCiv. (https://forumciv.org/sv/aktuellt/sa-hotas-manniskoratts-och-miljoforsvarare-runt-om-i-varlden)

57 Frontline Defenders Global Analysis 2025, Akutfonden - När situationen eskalerar snabbt - Civil Rights Defenders (https://crd.org/sv/akutfonden/)

58 Exempelvis Ley APSI i Peru.

KAPITEL SEX: VAD GÅR ATT GÖRA FRÅN SVERIGE?

59 Biståndet på väg under internationell gräns – CONCORD Sverige

60 Development Assistance Committee, DAC. (https://concord.se/bistandet-pa-vag-under-internationell-grans)

61 Egen översättning av del av 3:e stycket i dokumentet (https://web-archive.oecd.org/pdfViewer?path=/2023-05-19/657930-sweden_2023_mid_term_review_letter.pdf&title=Sweden%20Mid-Term%20Review%20Letter%202023)

62 Svenska biståndsviljan fortsatt hög, Sida (https://sida.se/om-sida/presskontakter/pressmeddelande-och-pressinbjudningar/svenska-bistandsviljan-fortsatt-hog), ForumCiv (https://forumciv.org/sv/aktuellt/stark-bistandsvilja-bland-svenskar)

63 Bistånd till Sverige? (https://concord.se/fakta-i-bistandsdebatten/avrakningar-av-bistandet)

64 OECD-DAC förtydligar gränserna mellan bistånd och migrationspolitik – CONCORD Sverige (https://concord.se/oecd-dac-fortydligar-granserna-mellan-bistand-och-migrationspolitik)

65 Barnkonventionen som svensk lag – Regeringen.se. (https://www.regeringen.se/regeringens-politik/barnkonventionen-som-svensk-lag2/)

66 Om offentlig budgetering för förverkligandet av barns rättigheter (artikel 4) (https://www.barnombudsmannen.se/globalassets/dokument/barnkonventionen/allmanna-kommentarer/allman-kommentar-nr-19.pdf)

67 Läs om Globala målen – 17 mål för hållbar utveckling (https://globalamalen.se/om-globala-malen/)

68 Introduction (https://sdgs.un.org/sites/default/files/documents/10783Chapter1_GSDR2016.pdf#:~:text=Ensuring%20that%20no%20one%20is%20left%20behind,in%20paragraph%204%20of%20the%202030%20Agenda)

69 Det 17:e målet i Agenda 2030 handlar om det internationella samarbetet med indikatorer om vad som krävs för att nå målen.

70 Höginkomstländer | Utrikespolitiska institutet (https://www.ui.se/landguiden/svara-ord/hoginkomstlander/)

71 Net official development assistance (ODA) as a percentage of OECD-DAC donors GNI (grant equivalent methodology). (https://w3.unece.org/SDG/en/Indicator?id=72#:~:text=Developed%20countries%20to%20implement%20fully%20their%20official,cent%20of%20ODA/GNI%20to%20least%20developed%20countries)

72 Exempel från tidigare: Antiagalagstiftning, DEMUNAS i Peru, rapporteringsmöjligheter till regionala domstolar och FN när egna landet inte lever upp till sina åtaganden.

ULLA ARMYR (f 1956) är utbildad socionom med en magisterexamen i socialt arbete och har varit verksam med bistånd i över 40 år under vilka hon har mött människor och organisationer i Asien, Afrika, Latinamerika, Mellanöstern och Europa.

Ulla Armyr har tidigare gett ut *Flyktingbarn – naturliga reaktioner på något onaturligt*, San José, Costa Rica 1989, samt *Mottagen, accepterad och erkänd – integrering av flyktingbarn*, San José, Costa Rica 1992, båda utgivna av Diakonia.

Människor ska inte behöva leva i fattigdom och förtryck. Internationellt bistånd är viktigt för att motverka det, men många undrar om pengarna kommer fram. Kommer biståndet genom skattsedeln och de pengar som organisationer samlar in verkligen till de människor som behöver hjälpen eller stannar pengarna på vägen?

Idag ges mindre statligt bistånd för att minska fattigdom och värna mänskliga rättigheter. Flera länder följer samma spår och Sverige är inget undantag. Det sker samtidigt som förändringarna i omvärlden påverkar de som redan är fattiga allra mest. Är det rätt väg? Vill vi ha det så?

Ulla Armyr har i sitt arbete med bistånd mött människor och organisationer i Asien, Afrika, Latinamerika, Mellanöstern och Europa. I boken delar hon kunskap om bistånd och vad som gör bistånd bra.

Genom att visa på pengarnas väg från givare till mottagare, från Sverige till EU och FN och vidare ut i världen får läsaren verktyg att förstå vad internationellt bistånd är. *Bli klok på bistånd* vill förmedla kunskap om bistånd och vad det är som behövs för att kunna göra skillnad för människor i andra länder.

Kulturhistoriska Bokförlaget

ISBN: 978-91-87151-24-8

9 789187 151248